یاش توركستان

توركستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابر- ندان چیقا باشلاغان ‖ آوغوست (آغوستوس) 1931 ‖ سان 21

بو ساندا:

<u>سیاسی بولوم:</u>

1 ـ توركستان ملی كوره شینك سبب وه مقصدلەری — باش مقاله

2 ـ بولشەویكلەرنك « بیش ییللق پلانی » گه آلمان پروفەسوری اوپپەنهەیمەرنك قاراشی — تیمور اوغلی

3 ـ ملی ضیالی مسئلەسی اطرافنده — یاش توركستانلی

4 ـ توركستاننك یر آستی بایلقلاری — چغاتای

5 ـ توركیه وه ملتلەر اویوشمەسی — م.

6 ـ آلمانیا مالی بحرانی — مچ.

<u>أدبی بولوم:</u>

7 ـ توركستان استقلال یولیده — توركستانلی فهمی لنك

<u>خبرلەر بولومی:</u>

8 ـ توركستان خبرلەری

«يەڭگى توركستان»

توركستانك استقلالْ آمالينه چاليشان آيلق مجموعەدر. لاتين حرفلەريله چيقادر.

امتياز ايگەسى: نصير   مسئول مديرى، دوقتور مجدالدين احمد

آدرەسى:

Istanbul: Nuruosmaniye civarında Arif Paşa sokagı No. 4

«تورك يوردى» تورك اوجاقلارينك فكرلەرينى تاراتوچى آيلق مجموعەدر. لاتين حرفلەريله چيقادر.

„Turk Yurdu“ Mecmuasi, Ankara - Turkiye

«اودلو يورت» وە «بيلديريش». استقلالچى آذرى محررلەرى تاماندان استانبولدە، لاتين حرفلەريله، چيقاريلماقدا بولغان بو قيمتلى مجموعە وە غازيتانى بوتون اوقوچيلاريمزغا توصيه ايتەمز.

Istanbul: Pangalti, Şafak sok. No. 60

«پرومته» فرانسوزچه آيلق مجموعەدر. توركستان، قافقاسيا هەم اوقرايانالى آتاقلى محررلەرنك اشتراكى بلەن پاريسدا چيقاريلادر. آدرەسى:

3, Rue du Sabot. Paris (6e)

«ملى يول» ايدل-اورال استقلال فكريگه خدمت ايتوچى آيلق [ياڭا] مجموعەدر. عرب حرفلەريله چيقادر.

Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

«أمل مجموعەسى» قريم توركلەرينك استقلالْ فكرينى تاراتادرغان اونبش كونلك مجموعەدر. عرب حرفلەريله چيقادر. آدرەسى:

„Emel Medjmuasi“ str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

یاش تورکستان

تورکستان ملی استقلال مفکوره سینی تاراتوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929نچی ییلنك دەقابر- نەدان چیقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوسی) 1931	سان 21

تورکستان ملی کورەشینك سبب وە مقصدلەری

تورکستاندەگی عصیان حرکاتینك ابراهیم بیکنك قولغا تو-شووی ایله بیتکەن سوگنجی آلاولانمالاری («یاش تورکستان»-نك بوندەن آولگی سانیغا باقیلسین)، نوبتکه بو حرکاتنك سبب وە مقصدلەری توغروسندە یەگیدەن مسئله وضع ایتەدر. ملی کورەشیمز نك سبب وە مقصدلەرندەن خبردار بولماغان هیچ بر تورکستانلی یوقدر وە بزنك بوکون مجموعەمز بیتلەرینی بو مسئله ایله مشغول ایتوویمز تورکستانلیلەرنی اقناع قیلماق اوچون ایمەسدر. تورکیە-دە، ایرانستاندە، آفغانستاندە وە باشقا أولکەلەردە قاچقین صفتی ایله یاشاوچی یورتداشلاریمزنك پەك کوبی ملی قورتولوش مجادلەمزدە

بالذات اشتراك ایتکه‌نله‌ر وه اونلار اوزله‌رینی بو مجادله‌گه سوق ایتکه‌ن سببله‌رنی، تعقیب ایتدکله‌ری مقصد وه یولندا قانلارینی توکوب جانلارینی تهلکه‌له‌رگه قویدیقلاری غایه‌نی په‌ك اعلا بیلیرله‌ر.

تورکیه‌نك بر ولایتنده یاشاب تورگه‌ن یورتداشلاریمزده‌ن بیری بزگه استانبولده چیقادرغان «آقشام» غازیتاسینك 19 نچی ایول نسخه‌سنده باسیلغان وه آفغان-ساویت چیگه‌ره‌سنده‌گی سوگغی «باسماچیلار» چیقیشیغا عائد بر مقاله توغروسنده یازادر. بزنك یورتداشمزنی سولئ درجه مأیوس ایتکه‌ن نه‌رسه «آقشام» غازیتاسنداغی مقاله‌نك باشلغی بولغان. حقیقتاًده کیشینی ترددده قالدیرا-درغان بر نه‌رسه بار. «آقشام» غازیتاسی مقاله‌سینك باشلیغی شوندای یازیلغان: «جاسوس لاوره‌نس تورکستان خلقینی روسله‌رگه قارشو آیاقلاندیردی».

بز مسئله‌گه لاوره‌نس‌نی یاقلاب کیریشمه‌کچی ایمه‌سمز. استانبوللی توغانیمز لاوره‌نسنی «جاسوس» دیدرمی، یاخود بو لاوره‌نس بعض پاریس غازیتالارینك یازغانلاری کیبی، أولیب کیتکه‌نمی، بو بز تورکستانلیله‌رنی اصلا علاقه‌لاندیرمایدر. لاوره‌نس‌نك شخصیتی بزنی قزیقترمایدر وه اونك عاقبتی بزنی ناراحت ایتمه‌یدر.

فقط، «آقشام» غازیتاسی، ثه‌لله قایسی بری (بو وقعه‌ده مشهور لاوره‌نس) «تورکستان خلقینی روسله‌رگه قارشو آیاقلاندردی» دیب یازسا، او زمان ایش بوتونله‌ی باشقاچالاشیر. بو سوزده‌ن غایت منطقی صورتده شو چیقادر، که اگر لاوره‌نس وه یا باشقا بیریسی بولماسایدی، تورکستانلیله‌ر روسله‌رگه قارشو کوته‌ریلمه‌سله‌ر ایدی. بونده‌ن برده شو نتیجه‌نی چیقاریشده قیین ایمه‌س: گویا، تورکستانلیله‌ر روس حاکمیتنده‌ن ممنون‌درله‌ر (یاخود ممنون بولمالیدرلار) وه بونگچونده تینچ اوتورمه‌لیدرله‌ر. آینوقسا مه‌نه شو خصوص، بزنك اوتکه‌ن ییللار تورکستانده هه‌مده آفغان-ساویت

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

چیگەرەسندە ساویتلارغا قارشو بولغان باسماچی حرکاتندە بالذات اشتراك ایتکەن یورتداشمزنی قایغیرتقان.

«آقشام» غازیتاسینك سرلوحەسی اونك روحینی وە یورەگینی یارەلاغان، اونك تورکستان وطنپرورلگینی وە چوقور تورکستان تورك ملتچیلگینی آغر صورتدە خورلاغان. اونك بو آغیر قایغوسینی بز هەم یورتداشمز ایلە بولیشامز.

بزنك روسلەرگە قارشو قوزغالیشیمز کیچەگی کوندەن باشلانمایدر. بویوك جهان سوغیشینك ایگ قزیشقان چاغندا، 1916 نچی یلدا، هندولەر اینگلتەرە قرالینك اونداروی بوینچە جبهەگە بر میلیون عسکر بیرگەن زمان بزنك خلق تورکستاندە، روس چارینك اونداویگە قارشو عمومی عصیان بلەن جواب بیردی.

خلقمزنی او زمان روسلەرگە قارشو کیم قوزغاتقان ایدی؟ عجبا ثەللەقایسی بر آلمان، یاکە تورك «لاورەنس»ی؟ یوق، اصلا! بوتون خلقنك روس أدارەسیگە بولغان نفرتی، بوتون عالمدە ایگ دهشتلی بر ایمپریالیزم سانالغان روس ایمپریالیزمنك بویوندوروغندان ملی قورتولوش تشنەلگی — مەنە بوتونلەی قورالسز بولغان تورکستان خلقینی قوزغالشغا مجبور ایتکەن نەرسە.

توغری؛ او زمان روسیەکەبی کوچلی بر دوشمانغا قارشو قیام ایتمەك ساویق عقلغا سیغمایدرغان بر نەرسە ایدی. فقط خلقنك یرلەرینی قولندان تارتوب آلغان، ملی تویغوسینی حورلاغان وە قان قارداشلاری تورکیە تورکلەرینی دونیا یوزندەن یوقاتماق ایستەگەن روس دوشمانلاریغا قارشو بەسلەگەن نفرتی — مەنە بو یاندیرگوچی کین، ساووق محاکمەدەن داها قدرتلی بولوب چیقدی ایدی...

بز بیگیلدك. یوز مینگلەرچە خلق قلیچدەن کیچیریلدی، یوز میگدەن آرتق تورکستان تورکی خیتای توپراغیغا قاچوب قورتو-

لدی ، شهر وه قیشلاقلار اونکه توتولوب ، باغ وه باغچالار بیر
برله یه کسان قیلندی ایدی...

بز چار حکومتینك ییقیلیشینی وه چار روسیه‌سینك یوقالیشینی
کورمه‌ك ایله بختیار بولغان ایدك. فقط بزنك بختسزلغمزغا باشقا بر
روسیه پیدا بولدی: بولشه‌ویك روسیه‌سی ، ساویت روسیه‌سی. بو
روسیه‌ده 1916 نچی ییلدا بزنك آغا‌أینیله‌ریمزنی وه آپا‌سینگلله‌
ریمزنی آتوب أولدیرگه‌ن ، کیچیك بالالارنی بیشیکلرده ، چال
وه‌که‌مپیرله‌رنی اویله‌رنك آستانه‌له‌رنده أولدیرگه‌ن عینی روس
ایشچیله‌ری وه عینی روس عسکرله‌ری دیکتاتوراسی حکم سور‌
مه‌کده‌در.

روس بولشه‌ویکله‌ری یورتمزنی چار روسیه‌سی مستملکه‌سنده‌ن
ساویت روسیه‌سی مستملکه‌سیگه ئه‌یله‌نتردیله‌ر. ساویت خارجیه قو‌
میساری تامانیدان ملتله‌رنك قارداشلغی حقنده اطرافگه ساچیلغان
انقلابی سوزله‌رده‌ن بر آن اوچون واز کیچیکده، ساویت حکو‌
متینك روس بولماغان أولکه‌له‌رده یوروتوب تورگه‌ن عملی سیاستیگه
بر باقیگ ؛ او زمان بو أولکه‌له‌رده‌گی ملتله‌رنك روسله‌رگه قارشو
قوزغالماقدان باشقا چاره‌له‌ری یوق ایکه‌نلگیگه قانع بولورسز.
اوقراینا، قافقاس ، تورکستان، ایدیل‌اورال ، قریم حتی اوزاق
سبیریاده‌گی روس خلقینك اوزی ، بولشه‌ویکله‌رگه قارشو دائمی
عصیان حالنده‌در.

یوق ، بو یرده لاوره‌نس‌نك قطعیاً رولی وه اهمیتی یوقدر!...
تورکستانلیله‌ر قوزغالادرلار ، چونکه اونلارنك ملی شعور‌
له‌ری هه‌لی أولمه‌گه‌ن ، اونله‌ر باشقا بر یات ملت بویونده‌روغندان
قورتولماق وه یرله‌ریگه اوزله‌ری ایگه بولماق ایسته‌یدرله‌ر. ساویت
ایستاتیستیکه‌سیگه بر باقیگ ، روس بولشه‌ویکله‌ری «ملتله‌رنك

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بين الملل قارداشلغی » بهانەسی ایله تورکستانگه چارلق دورنده کیگه نسبتاً داها کوب مقدارده روس قیشلاقیسی کیتریب یرلەشترمەکدەدرلەر... تورکستانلیلەر یالغوز آفغان-ساویت چیگەرەسندەگنه ایمەس، حتی بولشەویك فرقەسینك ایچندە هەم عصیانلار چیقارماقدادرلار. تورکستان ساویت غازیتالارینك یتلەری فرقەدەن چیقاریلغان، تورمەگه قاماتیلغان، روسیەنك اوزاق شمالیگه سورولگەن وه گه. پە. ئو. تامانیدان آتوب أولدیریلگەن «ایسکی» تورکستانلی فرقەچیلەرنك اسملەری بلەن تولودر. عجبا بونلەرنیدە اینگلیز «جاسوسی لاورەنس» قوزغاتدیمی؟

عجبا، خیتای ملی انقلابچی فرقەسی «هومینادان»نك، ایران ملتچی-انقلابچیلەرینك، بالاخره، تورکیەنك اوزندەگی چینەکەم ملی وه انقلابی فرقەنك قوموینزم وه قوموینستلەرگه قارشو مجادلەلەری «لاورەنس» وه اونك «نظریەسی» ایله، گرچه اوزاقدان بولسون، بر علاقه وه رابطەدەدرمی؟

مەنه خیتای، ایران وه تورکیەدەگی ملی انقلابچی فرقەلەر طرفدەن اوزلەریگه دوشمان تانیلغان شو قومونیزم اون تورت ییلدر، بزنك یورتیمز تورکستان اوستندە قانلی دیکتاتوراسینی یوروتەدر!.. او قومونیزم، که اوگا قارشو بوکون اوز دولتینی یەگی ملی شکللەر اساسندە قورماق اوچون اویانغان وه اویانماقدا بولغان بوتون شرق أولکەلەرینك جانلی ملی کوچلەری کورەشمەکدەدرلەر.

تورکستان اجنبی بویوندوروغی آستندا اسیر بولوب قالماق ایستەمەیدر. تورکستان تورکلەری ملت حالندە محو ایتلمەك ایستەمەیدرلەر. اونلەر اوز خلق منفعتی وه مستقل ملی بر دولت قوروب یاشاماق حقلاری اوچون کورەشەدرلەر. تورکستانلیلەر حاضر دوشمانلارینی یالغوز اوزلەری یڭمەك اوچون کوچسزلەردر؛ لکن

روسلەرنك حیوانچه قیناشلاریغا آرتق چیدی آلماغانلارندان، کورەشیب أولیشنی، اسارت آستیدا تاووشسز هلاك بولوشغا ترجیح قیلادرلار. یاتوب أولگونچه، آتیب أول!

ملی تورکستان اون اوچ ییلدانبیری اوز ملی قورتولوشی اوچون کورەشەدر وە بوکورەشینی اوز مقدس حقینی قازانوب ایشگه کیچیرگونچه دوام ایتدیرەدر.

«لاورەنس» مسئلەسی فقط روس بولشەویکلەرینك اویدورمەسیدر. اونلار تورکیەدە قبول قیلنغان علمی اصطلاحلارنی قوللانغان تورکستانلیلەرگەدە «کمالنك جاسوسلەری» دیدرلەر. «ییر یوزی» اسملی بر بولشەویك مجموعەسینك محررلەرینی بولشەویکلەر «کمالچیلك» ایله عیبلەدیلەر. چونکه او مجموعەدە «بوتون تورکیه خلقی تورکیەنی قورتارغان اوز رهبری آرقاسندان کیتەدر» مضمونندە بر مقاله باسیلغان ایدی. («قیزیل ئوزبیکستان» 6 نچی مای).

تورکستان هیچ بر کیمسەنك تشویقاتیگه، بالخاصه لاورەنس نك تشویقاتیگه محتاج ایمەس. تورکستان اوزینك ملی وظیفەلەرینی یەك آیدین ادراك ایتەدر...

تورکستانلیلەرنك حاضرغی آندا برگنه تیله کلەری شودر: ملی دولت حالندا یاشاماقنك حسابسز قدر وە قیمتینی بزدەن کوب یاخشی آنگلایدرغان قارداش تورکیەدە ملی حریت وە ملی استقلالمز یولندە مقدس کورەشیمزنی معناً تویەنلەنگوچی تاووشلارنك چیقماسلغیدر.

— «لاورەنس تورکستانلیلەرنی روسلەرگە قارشو قوزغاتدی»

— بو، تورکستان وطنپرورلەری اوچون ئەللە قاندای بر معنوی حقارت کیبی کیلەدر!...

* * *

ایسکەریش: یوقاریداگی مقاله یازیلیب بیتکەندەن کیین موسقوا

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

دا منتشر «یه‌ڭی شرق» („Новый Восток“) مجموعه‌سینك سوڭ 29 نچی سانینی آلدق. اوراده تورکیه‌گه عائد بر مقاله یازمش موسقوا محرری، کوردله‌ر قوزغالیشی حقنده باش وکیل عصمت پاشا حضرتله‌رینك «کوردله‌ر حرکتی اساسسز، آداشقان بر ملتچیلك پروپاغانداسی آرقاسندا توغمشدر» دیگه‌ن سوزله‌رینی کیلتره‌رکه‌ن تو به‌نده‌گیله‌رنی یازادر: «اولا بیلیر. شبهه‌سز ایمپه‌ریالیستلار کورد-له‌رنك ملی وه دینی خرافه‌له‌رنده‌ن استفاده ایته‌درله‌ر. فقط ایضاح طلب ایته‌درگه‌ن بر نه‌رسه بار: عجبا تورکیه کوردستانی حامیلتون، لاوره‌نس لارغا اوخشاش ایمپه‌ریالیست آگه‌نتله‌ری اوچون قولای بر میدانمی؟»

مه‌نه بولشه‌ویکله‌رنك «دوستی» تورکیه‌گه قارشو دوستلق قارا-شی. روس بولشه‌ویکله‌ری تورکستان توپراغندا ایسی هه‌م بولماغان لاوره‌نس لارنی قصداً اویدوره‌درله‌ر. تورکیه‌ده ایسه ایسی هه‌م ایشی بولغان ایمپه‌ریالیست آگه‌نتله‌رینی یوققا چیقاریشغا تریشیب کورد حرکتینك سببله‌رینی آنجاق تورکیه حکومتینك سیاستنده کورمه‌کچی بولادرلار...

* * *

بولشه‌ویکله‌رنك «بیش ییللق پلانی» گه آلمان پروفه‌سوری او پپه‌نهه‌یمه‌رنك قاراشی

روس بولشه‌ویکله‌رینك دنیا افکار عامه‌سینی مشغول ایتمه‌ك، روسیه خلقینی بوتونلای امیدسزلك وه بو امیدسزلكنك طبیعی نتیجه‌سی بولغان رادیقال آدیمله‌رده‌ن ساقلاش اوچون هه‌ر زمان بر تورلو فایره‌ڭ تاپوب اورتاغا آتوب کیلگه‌نلکله‌ری هه‌رکیمگه معلوم بر نه‌رسه. ماهرانه یوروتولگه‌ن پروپاغاندالار نتیجه‌سنده کوزله‌ری

قاماشتریلوب آلداتیلغان آدەملەرنىڭ سانی هەم آز ایمەس. سوڭ
ییللاردا ساویت مطبوعاتی صحیفەلەرینی وە تورلو جنسدەن ساویت
مجلسلەرینی حتی یاتالارنیدا کوب گنە مشغول ایتە کیلمەکدە بولغان
مسئلە شبهەسز «بیش ییللق پلان» مسئلەسیدر. ساویت مطبوعاتینىڭ
اساسی مشغولیت ساحەلەرندەن آڭ برنچیسینی تشکیل ایتمەکدە
بولغان بو مسئلەگە دائر آوروپا مطبوعاتیدا بایتاق گنە یازوب یاتادر.
او جملەدەن سوڭ وقتلەردە دنیا اقتصاد عالملاری آراسندا مخصوص
بر ییری بولغان آلمان بیلگیچی؛ پروفەسور فرانس اوپپەنهەیمەر
(Franz Oppenheimer) نىڭ بو «بیش ییللق پلان» حقندە بر مقالەسی
چیقدی. بو اونکور متخصص عالمنىڭ نظریەسی بلەن «یاش تور-
کستان» اوقوچیلارینی تانیشتروب کیتونی فائدەسز تاپمایمز. اونىڭ
اوچون بو مهم مقالەنىڭ بعضی قسملەرینی قیسقاچا نقل ایتیب
کیتمەکچیمز.

پروفەسور افندی «Voss. Zeitung»دە چیقغان مقالەسینی شو-
ندای باشلایدر: «کوب دفعەلەر مەندەن نە ایچین ساویتلار روسیە-
سینىڭ اقتصادی حیاتندەگی ترقی وە انکشافنی ییرندە کوروب تدقیق
ایتیش اوچون سیاحت ایتمەدیگم سورەلدی. مەندە تدقیق ایچین
بوندای بر سیاحتگە احتیاج بولماغانلیغنی هەمدە بو سیاحتنىڭ فائدەسز
ایکەنلیگینی سویلەب کیلدم.»

پروفەسور اوپپەنهەیمەر سوزیگە دوام ایتیب «او ییردە مەنگە
کورسەتیلەدرگەن مؤسسە، تشبثلەر جودە موفقیتلی چیقغان تقدیردەدە
آنجاق بر تەخنیك اثرندەن باشقا بر نەرسە بولمایدر. تەخنیکدەن مەن
بر نەرسە آگلامایمان. تەخنیك مەنم کەبی بر اقتصادچینی اقتصاد بلەن
بولادرغان علاقەسی درجەسندە قیزیقترمایدر. مەنی تەخنیکدەن
بوتونلای باشقا بر نەرسە بولغان اقتصاد، خوجالق مسئلەسی قیزیقترا-
در. ساویتلار روسیەسینىڭ «بیش ییللق پلان» آستندا قیلغان ترقیسی

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

حقنده بوتون سویله‌نگه‌نله‌رنی توغری دیب قبولْ ایتیشگه حاضرمه‌ن.
او پلاننكْ بیش ییل اورنیغا تورت ییلده یوزده یوزگنه ایمه‌س حتی
یوزده یوز یگیرمه به‌جه‌ریلیشینی‌ده قبولْ ایته‌مه‌ن. بونكْ اوستیگه
بوتون پلانده کورسه‌تیلگه‌نله‌رنكْ یالغز کمیت اعتباریله ایمه‌س، کیفیت
اعتباریله‌ده موفقیت بله‌ن به‌جه‌ریلگه‌نلیگی قبول ایتیلسین. بونكْ
علیهنده سویله‌نگه‌نله‌رنكْ بوتونیسینی ساویت دوشمانی عنصرله‌رنكْ
ضرر بیریش نیتی بله‌ن قیلغان نشریاتلاری دیب قبولْ ایته‌مه‌ن.
بونلارنكْ هه‌ممه‌سینی سویله‌گه‌نده‌ن سوڭرادا «بیش ییللق پلان»
اقتصاد نقطهٔ نظرنده‌ن به‌جه‌ریلدی دیب بولمایدر. بر تشبثنكْ ته‌خنیك
نقطهٔ نظرنده‌ن به‌جه‌ریلیشی اونكْ اقتصاد نقطهٔ نظرنده‌نده به‌جه‌ـ
ریلیشی دیمه‌ك ایمه‌سدر.

لازم بولغان وسائط وه سرمایه‌نی قویا آلغان هه‌ر بر دولت،
جمعیت حتی آیریم شخص هه‌ر بر حتی أڭ مکمل ته‌خنیكْ اثرینی
یاراتا آلادر. وه‌رنه‌ر زومبارت (Werner Sombart) بر کره نه‌وـ
کیلیسینكْ آرزوسینی تطمین اوچون حشرات توخومی فابریقاسی
سالغان بر سرمایه‌داردن بحث ایتکه‌ن ایدی. یولی باز هه‌ر آدم
دنیانكْ أڭ عصری وه مکمل فابریقاسینی سالوب، یورۉتوب بیره‌درـ
گه‌ن قابلیتلارنی تاپا آلادر. بونگله فابریقانكْ اقتصاداً مکمل بولغاـ
نلیغنی سویله‌مه‌ك ممکن ایمه‌س. بو جهت یالغوز سوڭرادان فائده وه
ضررنكْ ایشده کورونیشیگه قاراب بیلگیله‌نه‌در. وقتیله مصر حکمدارـ
لاری فرعونله‌رده ته‌خنیکنك أڭ مکمل اثری ساناالغان أهراملارنی
یاراتقانلار ایدی(*). اسکی نوندیچ تالانچیلاری قرالی‌ده تالاندان
توپلانغان پوللار بله‌ن دنیانكْ أڭ مکمل دوملارندان برینی سالغان
أیدی(**). فقط نه بو دوم وه نه ده او اهراملارنكْ اقتصاد بله‌ن علاقه‌سی

(*) اهرام = Pyramide. (**) Dom = اولوغ بوتخانه، خرستیان جامعی.

هیچ یوق در . او حالده 160 میلیونلق خلقنی فرعونلەردەن

دها آرتیق بر ظلم وە پەك آز بر انصاف وە مرحمت بلەن اداره

ایتمەكدە بولغان ساویتلار نە ایچین تەخنیكنك شاه أثری سانالادرـ

غان بر نیچە مؤسسەنی یاراتا آلماسونلار! ساویتلار ادارەسی آستنداگی

بو 160 میلیونلق خلق كتلەسی اسیر وە قول سانالغان فرعونلەر تبعەـ

سندەن‌دە آزراق بر حق وە حقوقگە ایگەدر. اونلاردان‌دا آزراق

بر رعایت بلەن ایشلەتیلیب استثمار ایتیلەدر. (محترم پروفەسورنك

آوروپا افكار عامەسیگە بوكون تلقین ایتمەكدە بولغان بو

فكرینی بز بوندەن تام 12 آی ایلگەری «یاش توركستان»

صحیفەلەرندە سرد ایتكەن ایدك. بو حقدە «یاش توركستان»نك

10-9 نومروسندەگی «بیش ییللق پلان وە اونك توركستاندەگی

تأثیری» دیگەن مقالەگە باقیلسین).

«بو قادار خلقنی ایزیب ییقوب ئەلدە ایتیلگەن وسائط بلەن

تەخنیكنك أڭ مكمل أثری سانالارلق بر نیچە مؤسسەلەر یاراتوب

آلمان وە اینگلیز ایشچیلەریگە كورسەتیلەدر. تەخنیك بلەن اقتصاد

مسئلەلەرینی بربرندەن آیرا آلماغان بعضی بركشیلەردە بو كوروب

ایشیتكەنلەرندەن بیهوش بولوب یورەدرلەر. لازم بولغان سرمایەنی

توكیشگە راضی بولغانی تقدیردە آرزەنتی قرالی‌دە اوزینك حورما

اورمانلارندا بوتون لوازماتنی آوروپادان كیتروب دنیانك أڭ مكمل

فابریقاسینی قوروب حتی خامماللارینی آوروپا بازارلارندان كیترـ

توب ایشلەتیش بلەن پلانی بوتونلەی ایشكە آشیرا آلور. فقط بونك

خوجالق بالخاصە خلق خوجالغی نقطۀ نظرندەن بر نەرسە بولغانینی

سویلەب هەم بولمایدر. بو جهت قرال فابریقاسینك بازارغا چیقاردیغی

محصولاتینك قیمتی ، جنسی وە اهالیگە یوك بولماسدان اوزجنسندەن

یات ماللارغا قاراغاندا هەر جهتدەن فائدەلیراق بولیشی كەبی اوصافی

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

(یعنی حقیقی اقتصادی مفهومده رقابت قابلیتی) بله‌نگنه‌بیلگیله‌نه‌در».
«بر اقتصادچینك حکم بیره‌بیلیشی اوچون ایش اوطه‌سنده‌ن تاشقاری چیقیب اوتوریشکه احتیاجی یوق. اونك حکمی اوچون انصاف بله‌ن توغری کورسه‌تیلگه‌ن بر قانچا استاتیستیقی رقمله‌رگنه کفایت ایته‌در.»

پروفه‌سور اوپپه‌نهه‌یمه‌ر بر أولکه‌نك اقتصادی احوالی حقنده حکم بیره بیلمه‌ك اوچون لازم تاپدیغی ساحه‌له‌رنی ساناغاندان سوڭ سوزیگه دوام ایتوب «مه‌نه شو کورسه‌تیلگه‌ن ساحه‌له‌رنك هیچ بر طرفی ساویتلار روسیه‌سنده یاخشی بر حالده ایمه‌س. اهالینك ییمه‌کچه تأمینی مسئله‌سینك کیفیت اعتباریله فجاعتی بر طرفده تورسون، او کمیت اعتباریله‌ده ییته‌رلك درجه‌ده‌ن کوب کیریده‌در. مسکن (اوی) مسئله‌سی سوڭ درجه‌ده آغیر برحالده بولغانی که‌بی کییم مسئله‌سیده بونده‌ن یاخشیراق ایمه‌س. بونلارنك پلانده قیدایتیلگه‌ن بولیشی نه مسئله‌نك لهیگه وه نه علیهیگه بر معنا أفاده ایتمه‌یدر. دولت آرقادا قالغان أولکه‌نك صناعتینی کوته‌ریش اوچون اهالیگه حدده‌ن تاشقاری تیجه‌ش مجبوریتی یوکله‌تکه‌ن. بو احتیاجنی ممکن قادار تیز تولدیریش نیتی بله‌ن کورولگه‌ن تدبیرله‌ر سوڭ امکان حدینی‌ده کوبده‌ن کیچیب کیتکه‌ن. او اهالینی آز بر زمان ایچنده آغیر حاستالقدان، ایسیتمه‌ده‌ن ثروت وه بوللق جنتی ایچنده غرق ایتمه‌کچی بولادر. عجبا بو امیدله‌ر تحقق ایته‌رمی؟» دیدر. بو سوآلنك جوابنی بیرمه‌سده‌ن آول اوپپه‌نهه‌یمه‌ر بولشه‌ویکله‌رنك ایکی نقطه‌ده‌گی خدمتله‌رینی اعتراف ایتب کورسه‌توب کیتشنی لازم تاپقان. بونلاردان بریسی، دولت، خاندان، کلیسا وه ملکدارلارگه عائد بولغان بویوك ملك ایگه‌لکینی بتیریش بله‌ن فه‌ئودالیزمگه نهایت بیریلگه‌نلگی؛ ایکنچیسی‌ده روس خلقینی اوز روحینی اویوشترگه‌ن اویقوسنده‌ن اویغاتقانلیغیدر. یه‌نه او کشی «یه‌گی قورولغان ته‌خنیك

اثری وه مؤسسه‌له‌رینک هیچ بولماغاندا بو جهتده‌ن فائده کیتره‌درگه‌ن بولیشی شبهه‌سزدر. بو نقطه‌ده مشهور «تورك-سیب» تیمر یولینی اویلایمه‌ن » دیدر.

محترم پروفه‌سور بو تیمر یول مثالنی آلارایکه‌ن مسئله گه‌روسیه نقطهٔ نظرنده‌ن قاراغان. او بو تیمر یول یتمه‌سده‌ن آول اویولنیگ کیچیشی بله‌ن حاصل بولادرغان شرائطده‌ن تورکستان خلقینی بالخاصه کوچه‌به‌له‌رنی محروم ایتش اوچون کوریلگه‌ن تدبیرله‌رنی نظرده توتمه‌گه‌ن. شبهه‌سز بو حکم او شرائطده‌ن استفاده‌سی مقرر بولغان خلق طبقه‌سی ، روس مهاجری اوچون جوده توغری. فقط اوز یورتنده اوز ییری اوستنده گی حقی بله‌ن طبیعی یاشاش حقی وه امکانینی‌ده یوقاتماقدا بولغان کوچه‌ریله‌رنك وضعیتی ده کوزده‌ن قاچیریلادرلق بر مسئله ایمه‌س. ذاتاً مسئله‌نك فجاعتی‌ده بو یرده‌در. أڭ بویوك خیرتلقی ایتیلیشی ایجاب ایتکه‌ن بوتیمر یول‌ده تورکستان خلقی بالخاصه کوچه‌ریله‌رینك فقر وه ضرورت وه سفالتینی احدات اوچون استفاده ایتیلمه‌کده‌در.

پروفه‌سور اوپپه‌نهه‌یمه‌ر سوزیگه دواملە: «بیش ییللق پلان»غا باغلانغان امید‌له‌ر تحقق ایته‌رمی ؟ دیگه‌ن سوآلگه ایمدیده‌ن جواب بیریب اوتوریش بر قادار اوروسز بولادر. چونکه بو کونگی‌وضعیت قطعی بر حکم بیره آلیش اوچون یارارلق درجه‌ده آیدین ایمه‌س. اونگچون بو پلاننك دوست وه دوشمانلاری برآزدا صبر ایتمه‌ك مجبوریتنده‌درله‌ر. بونیگلەده مه‌ن ایمدیده‌ن حکممنی سویله‌مه‌ك جسارتینی کورسه‌تمه‌کچی‌مه‌ن. مه‌نچه امیدله‌ر هیچ‌ده تحقق ایتمه‌یه‌چه‌کدر. پلاننك ته‌خنیك نقطهٔ نظرنده‌ن بولماسادا اقتصاداً موفقیتسز چیقیشی مقرردر.(*) موسقوانك پلانده کورسه‌تکه‌نله‌ری یوزده یوز

(*) بوگا ستالین‌نك کورسه‌توی بویونچه کیریشیلگه‌ن ساویت حکومتی‌نگ « یه‌گی سیاست» حرکتله‌ری جانلی بر دلیلدر . (« یاش تورکستان » نك 20نچی سانیغا باقیلسین)

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بەجەریلسەدە ، او تشبثنڭ اقتصادآدە موفقیتلی چیقغان بولیشینی کور-
سەتمەیدر . بر خلق خوجالیغینینڭ تشبثلەرندەگی موفقیت وە موفقیتـ
سزلق اونڭ چیقیمی، اونومی، احتیاجی بلەن اواحتیاجنڭ تولدیریله
بیلیشی آراسنداگی نسبتگەکورە تعیین ایتیلەدر. بونگلە بوکونگە
قادار بر قانچا آدەملارنڭ او مملکتدە بولوب ، مسئلەنی یېرندە
تدقیق ایتمش بولغانلاری حالدا سویلەشگە جسارت ایتە آلمادقلاری
بر حکمنی سویلەمەکدەمەن. بودە مەنم قطعی قناعتمدر » دیدر.
تیمور اوغلی

* * *

ملی ضیالی مسئلەسی اطرافندە

سوڭ آیلار تورکستاندەگی ساویت مطبوعاتندە ، آینوقسا تاشکند
غازیتالارندا تورکستان ملتچیلەرینڭ تورکستاندە روس پرولەتاری
حاکمیتندەن قوتقاریش نیتیلە یاشیرین وە آچیقدان آچیق قیلغان
ایشلەری حقندەکوبگنە نەرسەلەر یازیلیب توروبدر. بوندەن باشقا
تورکستان یاشیرین ملی قومیتەسی اعضالارینڭ ملی استقلالغاقاووشو
یولندا قیلغان فعالیتلاری ضیا سعید وە نظیر سفر نامنداگی 2 قوممونیست
تامانیدان بر تیاترو اثری حالندا یازیلیب ، تاشکنددەگی «همزە»
تیاتروسندە مای باشندان برلی اوینالماقدادر. «تاریخ تیلگەکیردی»
دیگەن بو پیەسنڭ مفهومینی «قیزیل اوزبیکستان» غازیتاسی بیتلە-
رندە یازیلغان اوزون تنقیدلەردەن اورگەندك. کتابخان ، جورەقول
وە عثمان نامنداگی اوچ منقد بو اثرنڭ کەمچیلکلەرینی ثەبتب ،
تورکستان ملتچیلەری فعالیتینڭ صحنەدە «بولشەویکچە» کورسە-
تیلگەنینیدە سویلەب اوتدیلەر. ذاتاً تورکستان ملتچیلەری فعالیتینی
بوکونگی وضعیتدە تاشکند وە یا تورکستانڭ باشقا بر شهرندەگی
تیاترولەردە «بولشەویکچە»دەن بولەکچە کورسەتیش امکانیتیدە

يوقدر. بونيگله برابر صحنه‌ده اوينالماقدا بولغان بو پيه‌سده آغيزغا آليب سويله‌نورلك بعضى نقطه‌له‌ر بار. بوراده «تاريخ تيلگه كيردى» پيه‌سينك ايكى‌گنه نقطه‌سى اوستنده آزغنه توختاب اوتمه‌كچيمز.

I — صحنه‌ده توركستان ياشيرين ملى قوميته‌سى اعضالارينك توركستان ملى بورجوآسيني روس پروله‌تارى حاكميتنده‌ن قوتقاريش مقصديله «انگلته‌ره وه ياپونيا حكومتله‌ريگه لايحه‌له‌ر توزوب تقديم ايتكه‌نلگى» كورسه‌تيله‌ر ايمش.

آولا قيزيل محررله‌رنك بو جمله‌ده قوللاغان «توركستان ملى بورجوآسى» تعبيرله‌رنده‌ن نيمه توشونگه‌نله‌ريني ايضاح ايتيش لازم كيله‌در.

بولشه‌ويكله‌رنك توركستانده تونيكه (ته‌نه‌كه) تاملى اويله‌رده ياشاغانلارغا «مولتى ميليونه‌ر» (روسله‌ر مستثنا)؛ كوپينچه‌چه‌ككى اوته‌درگه‌ن بوغات تاملى اويله‌رده ياتوب توراديرغانلارغا «ميليونه‌ر»؛ عطارلقده موريچ وه چاقيچ ساتوچيلارغا «سرمايه‌دار»؛ بوز، ايشتانباغ ساتيب 15-20 باشلى عائله‌سيني زور بله‌ن تويغوزوچيلارغا «قاپيتاليست»؛ قيشين وه يازين هيچ بر تينمه‌ى بالاچاقاسيني وه يوموش حيوانله‌ريني مشقتله‌ر ايچنده تويديره بيلگه‌ن باياقيش توركستان ايكينچيله‌ريگه «موشتومزور» ديدرگه‌نله‌ريني نظرگه آلساق بولشه‌ويكله‌ر كوزنده توركستان خلقينك بارچاسى «ملى بورجوآ» بولوب قالادر.

ايمدى ياشيرين ملى قوميته‌نك توركستانني قوتقاريش مقصديله «انگلته‌ره وه ياپونيا دولتله‌ريگه بيرگه‌ن لايحه‌له‌رى» مسئله‌سيگه كيلسه‌ك، بونك اوزى‌ده مناقشه‌لى بر مسئله‌در. عموميتله توركستان استقلالچيلارينك، انگلته‌ره وه ياپونياغا مراجعتله‌رى توغريسنده آچيق وه قطعى بر نه‌رسه سويله‌ش ممكن ايمه‌س. فرض ايته‌يليك، كه ياشيرين ملى قوميته اعضالارى انگلته‌ره وه ياپونياغا ضيا سعيد وه

ئەۋلاد گۆرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نظیر سفرلەرنك تخمین ایتدیکلەری مفهومده بر لایحەده تقدیم ایتکەنلەر. بو تخمین توغری بولغان تقدیردەده تورکستان ملتچیلەری ملی منفعتمز وه ملی کورەشیمز نقطهٔ نظرندەن اصلا عیب وه گناه سانالاجاق یاگلیش بر ایش ایشلەمەگەنلەر.

فنلاندیا وه لهستان أولکەلەری «واحد بویوك روسیه»نك آیر-یلماس برەر پارچاسی حساب قیلنغان چاغلاردا فین ملتچیلەرینك فنلاندیانی قوتقاریش مقصدیله آلمانیا حکومتیگه، لهستان استقلالچی-لارینك‌دا اوز خلقینی روس اسارتندەن آزاد قیلیش نیتیله یاپونیا وه باشقا روسیه دوشمانی تانیلغان بویوك دولتلەرگه لایحەلەر تقدیم ایتکەنلیگنی دنیا بیلەدر. شاید تورکستان استقلالچیلاری‌دا عزیز یورتیمزنی، سەوگیلی تورکستانیمزنی موسقوا بویوندوروغندەن قو-تقاریش مقصدیله عینی یولنی تعقیب ایتکەن بولسالار هیچ یاگلیش حرکت قیلماغان بولور ایدیلەر. اونلاردا فنلاندیا، لهستان وه بالطیق أولکەلەرینی استقلالغا قاووشترغان یولغا یاخشی نیت بلەن آیاق باسقان بولور ایدیلەر.

فقط حقیقتده ایش بو لایحا ایمەسدر.

بز تورکستان استقلالچیلاری اجنبی دولتلەرگه لایحەلەر تقدیم ایتمەسدەناق ملی استقلالیمزنی قازاناجاق مز. بویوك روس ایمپەریالیزمیگه قارشو کورەشیمزده یالغوز ایمەسمز. یانیمزدا موسقوالیلارغا قارشو حمالی بر صورتده مجادله ایتمەکدە بولغان اوقراینا، قافقاسیا خلقلاری، ایدیل-اورال وه قریملی لار کەبی دوستلەریمز تورەدرلەر. بز تورکستانلیلەر روس حاکمیتی آستندا ایزیلمەکده بولغان بو أولکەلەرنك خلقلەری بلەن بیرلیکده کورەشەرەك خلقمزنك ساغینچلارلەکوتوب یاتقان استقلالغا تیز وه محقق ایریشەجەکمز. باشقا دولتلەرنك یاردەمیگه احتیاجده قالماس. بونیگله برابر سیاسی فرصتنی قاچیرماسلق سیاسی خط حرکتمز

ايجاباتنده‌ندر.

*

II — «تاريخ تيلگه كيردى» پيه‌سنده، ساويت حكومتينك قايغو-
لارينى آرتيرغان مسئله‌لەردەن‌برى سانالغان توركيه وه آلمانياداگى
توركستان اوقوچيلارى توغريسنده‌ده بحث ايتلمشدر.

توركيه وه آلمانياغا توركستان ياشلارينك اوقوشغا كيليشله‌رى
انقلابنك باشلانغيچ دوريگه عائد بولوب، بو روس بولشه‌ويكله‌رينك
شرق خلقله‌رينى آلداش وه ايچكى تويالانلارنى ياتقيزيش اوچون
كيچه-كوندوز آواره بولوب يورگه‌ن چاغلاريغا توغرى كيله‌در. مه‌نه
شونداى تيقيلينچ چاغلاردا روس بولشه‌ويكله‌رى توركستانك هه‌ر
تورلى مسئله‌سيگه آرالاشا آلماسلار ايدى. شو گوزه‌ل فرصت تور-
كستان ياشلارى تاماندان قاچيريلماغان. «بيليم آوروپادادر» شعا-
رينى تاشيغان طلبه غروپلارى توركيه وه آلمانياغا كيليب هه‌ر تورلى
اورتا وه يوكسه‌ك مكتبله‌رگه بيرله‌شيب آلغانلار. بو كيفيت هه‌م آق
هه‌م قيزيل روسله‌رنك كوب آچيغينى چيقارغان. آوروپاداگى روس
مهاجرله‌رى 1922 نچى ييلى كوزده توركستان اوقوچيلارينك
به‌رلينگه كيلگه‌نله‌رينى ايشيتكه‌چ عصبيتده‌ن اوزله‌رينى يوقاتا ياز-
ديلار. بعضيله‌رى اوزله‌ريگه حاكم بولاآلماى داوديراب، به‌رلين‌گه
كيلگه‌ن توركستان اوقوچيلارى حقنده اوز غازيتالارندا يارااماس
نه‌رسه‌له‌ر يازيب "چين‌آحماق"، بولغانلارينى اوز ئه‌لله‌ريله تأريخگه هه‌م قيد
ايتب قويديلار. ساويت توپراغنداگى قيزيل روسله‌ر ايسه آحماقلقدا —
ماشاء الله — مهاجر ملتداشله‌رينى‌ده اوزوب كيتديله‌ر. اونلار تور-
كستان ياشلارينك آوروپا مكتبله‌رنده اوقوماسلقلارى وه اونلارنى
بر ايش قيليب توركستانگه قايتاريب آليش اوچون هه‌ر يولغا
كيريب چيقديلار. فقط بولار ايش بولغان ايدى. اوقوچيلارنى
توركستانگه قايتاريب آليش آرتق بر فانتازى (داوديراش) ايدى.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ساویت حکومتی تورکستان یاش اوقوچیلاریغا قارشو قیلغان چیرگین اورونوشله‌رینی قسماًگنه به‌جه‌ره آلدی. اونگچوندر، که روس بولشه‌ویکله‌ری آلمانیا وه تورکیه‌ده‌گی تورکستان یاشلارینی اویله‌گه‌نده «قیرجانغی ایشه‌کله‌ر» دیك یانلاریغا، ساویت دیکتاتوراسی آستندا بولسا هه‌م اوز خلقیغا-یورتیگه صمیمی خدمت ایتمه‌ك اوچون، بارغان بایاقیشلارنی تیپیب تیشله‌مه‌کده‌له‌ر.

ضیا سعید وه نظیر سغرله‌ر موسقوالی «قیرچانغی ایشه‌کله‌ر»نك قاشینغان ییرله‌رینی قاناتیش مقصدیله تورکستان ملتچیله‌رینگ تورکستان ملی منفعتینی جان وه قان بله‌ن مدافعه ایتوچی "کادلار" (یاش کوچله‌ر) یتوشترمه‌ك نیتیله، تورکیه وه آلمانیاغا قاندای یوللار آرقالی اوقوچیلار یوباریغانلارینی شو «تأریخ تیلگه کیردی» پیه‌سنده‌ده اوز ایسته‌گه‌نله‌ریچه تصویر ایتمشله‌ر. قیزیل محررله‌رنك بو اثرده‌گی یالغان تفسیرله‌ری، تورکستان ملتچیله‌رینك اوقومشلی یاش کوچله‌ر یتوشتریش حقنده توتکه‌ن استقامتله‌رینی بوراده قیسقاغنه آیدینلاتیب کیتیش لزومینی حس ایتدیره‌در.

تورکستان ضیالیلارینك ملی حرتمز منفعتی نقطهٔ نظرنده‌ن یاش تورکستانلیله‌رنك تورکیه مکتبله‌رنده اوقوشلارینی حرارتله ایلگه‌ری سورگه‌نله‌ری مناقشه ایتلمه‌یدرگه‌ن آچیق بر حقیقتدر. یوکسه‌لیش یوللارینی باشقا اوقوموشلیلاریمزغا کوره یاخشیراق بیلگه‌ن معارف ایشچیله‌ریمز ایسه غربی آوروپانك یوکسه‌ك مکتبله‌ریگه یوباریلاجاق یاش تورکستانلیله‌رنك آولچه تورکیه‌ده اورتا مکتب تحصیلی کوروشله‌ری لزومنده‌ن بحث ایتمشله‌ردر.

فقط تورکستان ضیالیلاری هیچبر وقت یاش تورکستانلیله‌رنك روسیه مکتبله‌رنده اوقوشلاریغا قارشولیق کورسه‌تکه‌ن ایمه‌سله‌ر. أڭ معروف ملتچیله‌ریمزده‌ن عبیدالله خواجه‌نك، «کومه‌ك» اویوشمه‌سی آتالیغی وه بورونغی تورکستان ساویت حکومتینك یارده‌می آرقاسندا

آلمانیاغا اوقوشغا کیتمه‌کده بولغان طلبه‌له‌رگه موسقوادا 1922 نچی

یيلی اوکتابر (برنجی تشرین) اورتالارندا سویله‌گه‌ن سوزله‌ری

شایان دقتدر. عبیدالله خواجه آکامز تورکستان ساویت حکومتینك

راضیلیغی وه یاردمی بله‌ن تحصیل مقصدیله آلمانیاغا اوتمه‌ك اوچون

موسقوادا هافتالارچا پاساپورت آلالمای قینالیب، قایغیریب یور-

گه‌ن اوقوچیلارنی شونده‌ی سوزله‌ر بله‌ن آووتماقچی بولغان ایدی:

«پاساپورت بیرمه‌یدرگه‌ن بولسالار، آواره بولوب وقتگزنی بوش

اوتقوزماڭز لار. آلمانیادا اورگه‌نیله‌درگه‌ن علمنی روسیه مکتبله‌رنده

هه‌م اوقوساڭز ممکن. موسقوا وه پیتروغراد مکتبله‌ریگه یرله‌شیب

آلساڭز لار، هیچ نه‌رسه یوقاتمایسز لار...» دیمشدی.

بر آز اویله‌سه‌ك عبیدالله خواجه آکامزغا حق بیرمه‌ك مجبو-

ریتنده قالامز. یورتمزنك ملی، اجتماعی وه سیاسی تورموشنده

اهمیتلی رول اویناغانلارنك روسیه مکتبله‌رنده‌ن یتوشکه‌نله‌رینی

کوره‌مه‌کده‌مز.

تورکستان ملیتچیلگینك لیده‌ری مصطفی چوقای بیك پیتروغراد

دارالفنونینی بتیرگه‌ن بر حقوق شناسدر. یورتمز تورکستاننی حقیقی

یاروغلقغا چیقاریش یولندا اونوتولمه‌س ایشله‌رکورگه‌ن عبیدالله

خواجه، علی‌خان بوکه‌یخان، احمد بایتورسون و. س.له‌رگه

اوخشاش جماعت خادیملاریمز روس مکتبله‌رنده‌ن یتوشکه‌نله‌ر. بو

حال بر بزده‌گنه ایمه‌س. هندستان ملی حرکتینك باشلوغی ماهاتما

غاندی‌ده انگلیز دارالفنونینك یتوشتردیگی بر دعوی وکیلی‌در.

نیچین اوزاق کیته‌یلیك؛ کون باتارغا قاراساق یاقین قارشومزدا

قارداشمز آذربایجان توره‌در. بو قارداش أولکه‌ده 1918 نچی ییلی

ایلك تورك جمهوریتینی قورغانلار باشندادا روسیه مکتبله‌رنده اوقو-

غانلارنی اوچره‌ته‌مز. بر آزدا اوزاقغا قاراساق قارداش آذربایجان

یانندا بزله بر قاتاردا استقلال کوره‌شی یورگیزمه‌کده بولغان گور-

ئەۋلاد گۈرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

جستان ، داغستان ، ایدیل-اورال ، قریم ، اوقراینا أولکه‌لەرینی یەنە یوقاریراقدا لهستاننی کورەمز. بو أولکه‌لەردەدە عینی حال.

اوچ بویوك دولتنك اسارت زنجیرینی قیریب بوکون مستقل حیات یاشاماقدا بولغان لهستان حکومتینك باشندا اوتورگەنلەر وقتیله آوستریا ، آلمانیا وە روسیه مکتبلەرندە اوقوغان لەهلەردر. لهستان ملی حرکتینك أڭ معروف باشلوغی وە بوکونگی مستقل لهستاننك «تاگریسی» تانیلغان پیلسودسکی وقتیله خارقوفداگی روس دارلفنونینك طب فاکولتەسی طلبەسی ایدی.

بز وقتلەر روس مکتبلەریگە کیریب اوقوغان یاش تورکستان-لیلەرنك روسلاشیب کیتیشلەریدەن خلقمزنك آنچاغنە قورقانلیغینی‌دا ایسلەیمز. حتی انقلابنك باشلانغیچ دورندە موسقوا ، لەنینغراد وە باشقا شهرلەردەگی روس مکتبلەرندە اوقوچی یاشلاریمز حقندە امیدسزلەنگەنلەر هم کورولمشدر. فقط کیچیردیگمز قایغولی کونلەر کوزیمزنی آچقانسارى آداشقانلاردا قایلیب توغری یولغا کیریب کیلمە کدەلەر.

آداشماسلق وە آداشغان یولدان بورولوش اوچوندە بیلگی کیرەك. خلقیمزنك سویەسینی توغری بیلگیلەمەلی‌یز. بز تورکستان-لیلەر ملیتمزنی یوقاتیب روسلاشاجاق دورنی کوبدەن اوتقوز-دق. ایمدی ملی یوکسەلیش وە قورتولوش کورەشی یورگیز-مە کدەمز.

یاش تورکستانلی

* * *

تورکستاننك ییر آستی بایلقلاری (*)

«یاش تورکستان»نك 18 نچی ساندا یوقاریداغی موضوع آستندا بیریلگەن معلوماتقا قوشومچا توسندە ، بو ییردە ، تورکستاننك شمال قسمندەگی دەله ولایتلەرینك ییرآستی بایلقلاری توغروسندە

قیسقاچا معلومات بیریب اوتیلمه کچی‌در.

باشلیچا أولکه‌نك اوزی حقنده بر نیچه سوز:

روسله‌ر تورکستاننك بو شمال ساحه‌سینی استیلا قیلا باشلا-
غاندان سوڭ معین بر غرض وه مقصد ایله اونی «آقمولا»، «سه-
مه‌ی»، «اورال» وه «تورغای» اسمله‌رنده تورت ولایتگه بولدی-
لاردا تورکستاندان باشقا بر أداره‌گه تابع توتدیله‌ر. قوللارندان
تکرار چیقارماق قورقوسی ایله برده أولکه‌نك کون چیقیشندا
سبیریا قازاچیلاری (اوروسله‌ری)(**)، کون باتیشندا اورال قازاچی-
لاری (اوروسله‌ری) اوچون خصوصی ییرله‌ر آییروب اونلارنی
بو أولکه‌ده ییرله‌شتردیله‌ر. (بره‌ر قوشون حصه‌سنده‌ن عبارت بولغان
بو روسله‌ر بوتونله‌ی باشقا بر أداره‌گه تابع وه بر قانچا امتیازگه
ایگه ایدیله‌ر.) بونده‌ن باشقا، روس حکومتی تا او زماندان سیسته-
ماتیك بر صورتده بو ییرله‌رگه روس کیتریب ییرله‌شترمه‌ککه باشلا-
غان وه تورك خلقینی ایزه کیلگه‌ن ایدی.

روس چارلق أداره‌سی ییقلیب حاکمیت روس بولشه‌ویکله‌ریگه
اوتکه‌نده‌ن سوڭ بونله‌ر، باشقا أولکه‌له‌رده قیلغانلاری که‌بی، بو
ییرده هه‌م بر نیچه تابقیر اوزگه‌رتمه‌له‌ر وه آتاما لار یوروتدیله‌ر وه
نهایت «مختار قازاقستان شورا جمهوریتی» نامینی تاقوب أولکه‌نی
بوتونله‌ی روسیه‌گه باغلادیلار.

توغریدان توغری «روسیه شورا جمهوریتی»گه باغلانغان بو

(*) بو مقاله اوچون توبه‌نده‌گی اثرله‌رده‌ن استفاده ایتلدی؛ 1) سیمونوف-
تانشانسکی نڭ „Киргизский Край“ 1930 نچی ییلی نشر ایتلمش، 2) „Наш
Союз. Казакстан и Киргизия“ 1929 نچی ییلی نشر ایتلمش، 3) „СССР
по районам. Казакстан“. В. П. Вощинин 1928 نچی ییلی نشر
ایتلمش، 4) „Атлас СССР.“ .

(**) «تورکستان ولایتی» („Туркестанский Край“) کتابینی یازوچی قناز-
ماسالسکی» یدی سو ولایتیگه ییترله‌شتریلگه‌ن قازاچیلار، سبیریا قازاچیلارندان
سایلانیب آلنغان أڭ یامان ئه‌له‌مه‌نتله‌رده‌ن» دیدر (کتابینڭ 321 نچی بیتیگه قارالسین).

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

«مختار جمهوریت»، حاضرغی شکلنده «آق توبه»، «آقمولا»، «سەمەی» (سیمیپولات)، «اورال»، «جیتی‌سو» وە «سیردریا» اسملەرنده آلتی ولایتدەن، «آدای» قضاسندەن، «قوستانای» ایالتندەن وە «قارا قالپاق مختار ایالتی»ندەن عبارت سانالادر.

2960000 کیلومەتر مربعی کینگلگنده بولغان بو یورتنك اهالیسی ساویت ایستاتیستیقیغا نظراً 6 591 700 بولوب، بونك 539300 ی (8,3%) شهر اهالیسی، قالغانی قیشلاق وە دەله خلقیدر. 1930 نچی یللغی ساویت نشریاتیگه کوره، 1928 نچی ییل باشندا بوتون اهالینك سانی 6667400 گه یتکەن ایدی. ملیتچه بوتون اهالینك یوزده 62,2 سینی تورکلەر، یوزده 18,1 ینی اوقرایناللار وە باشقا ملتلەر، یوزده 19,7 سینی‌ده روسلەر تشکیل ایتەدرلەر.

بو باشلانغیچدان سوك اصل موضوعمزگه قایتامز.

أولکەنك بر قانچا یرنده کشف ایتلگەن «چود خزینەلەری»ـ ندەن قازوب چیقاریلغان ایسکی اثرلەر، تا ایسکی زامانلاردا بو تامانلاردا یاشاغان انسانلارنك تاغلارداغی معدنلەردەن فائدەلەنگەنینی کورسەتەدرلەر. بو معدن کانلەری حاضر هەم اهمیتلەرینی یوقاتماـ غانلار. أسکیدەنبیری بو یرلەردە تاپیلغان معدنلەر شونلەر ایدی: آلتون، کوموش، باقیر (میس)، تیمیر، قورغاشین وە بر قانچا تورلی رنکلی تاشلار. فقط سوڭرادان کوب مقداردە اعلا صفتلی تاش کوموری وە نەفت (یر مایی) بارلغی‌دە بیلیندی.

آلتون. ایڭ کوب آلتون تاپیلادرغان یرلەر «قالبین»، «ناریم» وە «قورچوم» تاغلاریدر. «قار قارالی» قضاسندەگی «قارا سو» وە «کوکچە تاو» قضاسندەگی «ساری» وە «قوجی کول بولاق» نهرلەرنده ایلدیز حالنداگی آلتونك بار ایکەنلگی‌دە کوبدەن معلوم ایدی. اگر أولکەدە اساسلی وە دقتلی تیکشیرو یوروتولسه ایلدیز

حالنداكى آلتوننك يه‌نه باشقا يرله‌رده هه‌م كوب تاپيليشى ممكن ايكه‌نلكى ايلگه‌رى سورولە‌در. چيقاريلادرغان آلتون عادتده يه‌ك كيچيك ذره‌له‌ر حالنداادر؛ نادراً 4,5 قاداق آغيرلغندا بولغان خالص آلتون تامير لاريغادا اوچره‌ليد. بو ييرده‌گى كانله‌رنك آلتون‌مقدارى توروليچه‌در. «قالبين» وه «قورچوم» كانله‌رى ايگ باي‌لاريدر. بو تاماندا‌غى 123 كاندان 1897 نچى ييلدا 32 پوت‌ده‌ن آرتقيراق خالص آلتون چيقاريلغان ايدى. «كوكچه تاو» قضاسنده‌ده بر قانچا آلتون كانى بار. فقط بو كانلار اونچه باى ايمه‌س.

كوموش. بو معدن خصوصاً قارقارالى قضاسنده‌غى تاغلاردان چيقاريلادر. يه‌ك آز خالص معدن حالندا، فقط كوپينچه قورغاشين ايله برابر فيليز حالندا موجوددر. ايگ مهم كوموش كانى «قوزو آدر»‌در. بو كانله‌رده‌ن چيقاريلادرغان كوموش-قورغاشين فيلزينك هه‌ر پوتنده 4 مثقالدان 12 مثقالغاچا كوموش، 20-25 قاداق چاماسنده قورغاشين معدنله‌رى آلينا بيلور.

«قيزيل آسپ»، «قوش قوپقير» وه «ديان» كانله‌ريده شونداى. فقط «ديان» كانينك كوموشى نسبتاً كوپره‌كدر (هه‌ر پوتده 25 مثقال كوموش). بونله‌رده‌ن باشقا يه‌نه بر قانچا كيچيك كانلاردا بار (مثلا تورغاى و لايتنده‌گى «قورغاش»، «اوبالى جال كانله‌رى).

باقير (ميس). باقير فيليزله‌ريده خيلى كوبدر وه عادتده كو- موش-قورغاشين فيليزله‌رى ايله بر ييرده اوچره‌تيلير. باقير كانلارى باالخاصه قارقارالى تاغلارندا وه «كوكچه تاو»، «پاولودار» قضا- لارنده‌درله‌ر. ايكنچى درجه‌ده اهميتلى بولغان باقير كانلارى شو- له‌ردر: «سوركول»، «بش چيكه»، «قاراجال»، «آرقالق» (20% باقير) «مورجق» وه باشقالار.

تيمير فيليزله‌رى نسبتاً آزدر؛ بلكه بو أولكه‌ده تيميرده كوب؛

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولليازمىلار ئامبىرى

فقط داها تیکشیریلمه‌گه‌ن. «اوت قاقان» تاغینك یاقیندا (سیمه‌ی ولایتنده) تاپیلغان تیمیر تاشینك (فیلزینك) ایچنده «تیتان» اسملی نادر معدننك بار ایکه‌نلگی معلوم بولغان. «قوو» تاغینك شمال یاغندا، «آق جه‌که» تامانلارندا تیمیر فیلیزله‌ری (59 % تیمیر ایله) «که‌ن توبه» قزل تیمیر فیلیزله‌ری (60 % تیمیر ایله) وه «جالپاس» تاغلارندا ماغنیتلی تیمیر تاشلاری اوچره‌تیلیر.

مانغانز (مانغان). بو معدننك فیلیزله‌ری هه‌لی اساسلی صورتده آراشتریلماغان. اونگچون فقط بر نیچه‌گنه مانغانز کانی بیلگیلیدر. ایگ معلوم وه اهمیتلی مانغانز کانلاری «مورجق»، «اوزون» وه «آرقالق» تاغلارنداغی کانلاردر. بونله‌رنك هه‌ممه‌سنده‌ن یلدا فقط 5 مینگ پوت قادار مانغانز فیلیزی چیقاریلا بیلیر ایدی.

تاش کومور. دوله ولایتله‌رینك بر قانچا یه‌رله‌رنده که‌تته-کیچیك 35 کومور کانی بار. کومورگه ایگ بای بولغان قضالار: پاولودار، قارقارالی، آقمولا وه زایسان قضالاریدر. پاولودار قضاسنده تورت یه‌رده مهم کومور کانی موجوددر:

1) «قیزیل تاو» کانی؛ وقتیله کومورینك گوزه‌ل صفتلی بولووی ایله مشهور ایدی. 2) «قاراغاندی» کانی. 3) «جامان توز» کانی. 4) «آق جه‌که» کانی. فقط «قوو جه‌که» وه «ایکی باس توز» کومور کانلاری داها مهمله‌ریدر. «قووجه‌که» کومور معدنی 20 چاقیریم مربعی کیگلگنده بر چوقور تشکیل ایته‌در؛ اونك کومورلی طبقه‌سینك بویوکلگی داها قطعی صورتده تعیین ایتلمه‌گه‌ن بولسا هه‌م، ایچنده بعضاً 7 آرشین قالینلغندا خالص کومور قاتلامی اوچره‌تیلگه‌ن؛ چیقاریلغان کومورله‌رنك یاخشی صفتلی ایکه‌نلگنده بیله‌رمه‌نله‌ر متفقدرله‌ر (سیمیونوف-تیان شانسکی‌نیگ جغرافیا کتابی).

«ایکی باس توز» کانی بو اسمده‌گی کیچیك بر کولنك تیوه‌ره‌گنده

بولوب أولكەنك باشقا كانلارى آراسندا كوب اهميتلى در وه اوزىدە بر نيچە شاختا (اورا) لاردان عبارتدر. سيمەى ولايتندە، پاولودار شهرينك 140 كيلومەتر اوزاقلقندا بولغان بو «ايكى باس توز» كومور معدنينك كومور موجودى ياريم ميليارد تون چاماسندادر. حال حاضردە بو يردە ساويت مؤسسەسى تامانيدان جهان سوغيشندان بورونغى مقدارغا نسبتاً 50% آرتق كومور چيقاريلماقدادر.

سوڭ ساويت معلوماتيگە نظراً «قاراغاندى» كومور كانىنك كومور موجودى 5 ميليارد تون چاماسندادر؛ ديمەك، أولكەنك أيك باى كومور كانى سانالادر. بو معدندەن ياخشى فائدەلەنە بيلمەك اوچون ساويت حكومتى بر قوستاناى ـ آقمولا ـ قاراغاندى تيمير يولى پروژەسينى قورمش وە بويوك بر الكتريق استاسيونى انشا ايتمەك نيتندەدر.

بونلەردەن باشقا، توركستان ـ سيبريا تيمير يولى منطقەسندە كشف ايتلگەن «توختاناى» وە «تارباغاتاى» كومور معدنلەرى‌دە بويوك اهميتگە ايگەدرلەر. بو أولكەدە كوموردەن باشقا بردە «تورف» هەم بار. «قوستاناى» قضاسندە بر نيچە ييردە قارامتير تاش كومورينك كانلارى دە بار. نەفت. دەلە ولايتلەرينك «اوويل»، «ساغز» وە «ئەمبا» («جەم») نهرلەرينك حوضەلەرندە نەفت منبعلەرينك بار ايكەنلكى 1850 نچى ييلدا ياق بيلينگەن ايدى. سوڭرادان بيلەر- مەنلەرنك اساسلى صورتدە تيكشرولەرى نتيجەسندە بو نەفت معدنلەرينك ييرلەرى وە توزولوشلەرى قطعى شكلدە تعيين ايتلە باشلادى. ايسكيدە أيك اهميتلى نەفت معدنى «قاراچونغول» توزلى كولينك چوقورلغنداغى «قاراچونغول» كانى ايدى. بو معدننك نەفتى كيمياوى تركيب جهتندەن أيك ياخشى (ينگيل) نەفتلەردەن سانالار وە صفتچە باكو نەفتندەن اعلى حسابلانار ايدى.

سوك زامانلاردە ئەمبا («جەم») نهرى حوضەسندەگى وە «اورال» حوضەسندەگى نەفت معدنلەرى بويوك أهميتگە ايگە بولا باشلاديلار.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

« ئەمبا » معدنلەرینك نەفتی ینگیل ، « اورال » معدنلەرینك نەفتی ایسە آغیر جنسدەندر.

« اورال ـ ئەمبا » نەفت منطقەسی، حزر (قاسپی) دگزی بویندە بولغانی اوچون انکشافگە مساعددر . بو منطقەدەن 1915 نچی ییلدا 263 مینگ تون نەفت استحصال ایتلگەن ایدی. بوندەن سوڭرا استحصالات تنزلگە یوز قویدی وە 1919 نچی ییلدا آنچاق 26 مینگ تون غنە نەفت چیقاریلا بیلدی؛ لاکین سوڭرادان استحصالات آرتماقا باشلاب ، 1927 نچی ییلدا 253 مینگ تونغا چیقدی. 1930 نچی ییلدا ایسە 260 مینگ تون نەفت چیقاریلدی.

توز . بو ئولکەدە أیك کوب بولغان نەرسە ییمەك توزی در . بو أولکەنك همان هەر طرفندە موجود ساناقسز توزلی کوللەردەن چیقاریلیر .

دەلە أولکەنك باشقا یر آستی بایلقلاروندان آهەك تاشینی وە گەنج تاشینی آتاماق ممکندر . بو تاشلاردان بنا کارلقدە کیرەکلی بولغان آهەك وە گەنج پیشیریلەدر. بردە غایت نفیس آق تورپاق (توپراق) هەم موجوددر. بو توپراق °1500 درجە حرارتدە یومشالوب آق چینیگە ئەیلەنەدر . برقانچا ییرلەردە آق بور (تباشیر) تیپەلەری، تیگرمەن تاشی وە قاپراق تاش کیبی آلتلەر یارلاو اوچون مهم بولغان قوم تاشلاری، هەمدە معدن فیلیزلەرینی ایریتو اوچون یارایدرغان وە اوتکەچیدە ملی غرافیت وە باشقا مادەلەردە کوب در . بردە بالخاصە ، « کوکچە تاو » وە « قارقارالی » قضالارندە تورلی تورلی رنکلی تاشلار وە بلورلەر هەم تاپیلادر .

چغاتای .

ایسکەریش : تورکستاننك قازاغستان قسمندەگی یر آستی بایلقلاری حقندە سویلەرگەن آلتون ، مس ، قورغاشین هەم تاش کومور کەبی معدنلەرگە کوب بای بولغان ـ « قارساقبای » ، « جەزقازغان » ، « ریددەر » وە « بایقوگیر » کانلەرینی آتاماسدان اوتە آلمایمز . بو کانلار ایلەدە « یاش تورکستان » اوقوچیلارینی آیروچا مقالە آرقالی تانیشتراجاقمز .

چغاتای .

توركيه وه ملتلەر اويوشمەسى

سوڭ زمانلاردا آوروپا مطبوعاتندا توركيه تيشقى ايشلەر وكيلى دوقتور توفيق رشدى بيكنك، ملتلەر اويوشمەسى (جمعيت اقوام) شوراسندا توركيه گه دائمى بر يير بيريش شرطيله توركيەنك او اويوشمه گه كير يشگه حاضر بولغانليغى حقنده بياناتده بولونغانليغى خبرى كوروندى(*). بومسئله فوق العاده براهميتگه ايگه بولغانيدان «ياش توركستان» اوقوچيلاريغا «ملتلەر اويوشمەسى شوراسى» حقنده معلومات بيريب كيتمەكچيمز.

بوكون يير يوزندەگى دولتلەردەن 54 ى ملتلەر اويوشمەسى اعضاسيدرلار. بويوك دولتلەردەن آمريقا جماهير متفقەسى، ساويت روسيه وه توركيه بو اويوشمه گه كيرگەن ايمەسلەر.

ملتلەر اويوشمەسينك ايكى سياسى اورغانى بار: يالپى ييغيليش (l'Assemblée) وه شورا (le Conseil). ملتلەر اويوشمەسينك اعضاسى بولغانهەر مملكت 3 اعضا يوبارا آلادر. فقطهەر دولتنك يوبارغان اعضالارى يالغوز برتاووشغا ايگەدرلەر.

يالپى ييغيليش (l'Assemblée) هەرييل بر تاپقير، سەنتابر آيندا، جينوەرەدە توپلانادر.

«ملتلەر اويوشمەسى شوراسى» (le Conseil) حال حاضردە 14 اعضادەن عبارتدر. بونلاردەن 5 ى دائمى، 9 ى ايسه هەر اوچ ييلدە سايلانادر غان اعضادر. 5 دائمى اعضا: ياپونيا، اينگلتەرە، آلمانيا، فرانسيه وه ايتاليا كه بى دنيا مقياسنده بويوك منفعت ايگەسى سانالغان دولتلەرنك

(*) پاريسده چيقادرغان „L'Echo de Paris“ غازيتاسينك 31 .VIII .2 تاريخلى نومروسندەگى «توفيق رشدى بيكله مصاحبه» ديگەن بولومغا باقيلسين.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

نمایندەلەری بولوب، قالغان 9 اعضا ملتلەر اویوشمەسی اعضاسی بولغان دولتلەر وکیللەری آراسندان سایلانادرلار. ترتیب بوینچه 3 ییل شورا اعضالغندا بولونمش بر اعضانك قایتادان کیلەجەك اوچ ییلغا سایلانیشی اوچون، اوز سوراوی وە ملتلەر اویوشمەسی یالپی ییغیلیشینك قاراری لازمدر. بو قاعدەدەن یالغوز لهستان حکومتی مستثنا توتولمه کدەدر. لهستان حکومیتگه أك آزی 9 ییلغاچا شورادە بیر آلیش امکانیتی بیریلگەن.

شورا هەر تورت آیدا بر تاپقیر، یعنی غینوار، مای وە سەنتابر آیلارندا اولماق اوزرە ییلدا اوچ دفعه توپلانادر.

شورانك وظیفەسی سوك درجەدە مهمدر. اونلەردەن برنیچە-سینی کورسه تیب اوتەمز:

1 - ملتلەر اویوشمەسی شوراسی یالپی ییغیلیش وە لاهیدەگی بین الملل محکمەنك اعضالارینی سایلایدر.

2 - آز قورالّلانیش (تحدید تسلیحات) پروژه سینی حاضرلایدر.

3 - شورا، ملتلەر اویوشمەسی اعضاسی بولغان هەرقایسی بردولتگه بر أولکەنك أدارەسی اوستندە بیریلگەن ماندا‌تلارنك توغری استعمال ایتیلیب ایتلمه مه کدە بولغانلیغینی تیکشیرەدر (سوریه اوستندە فرانسوز، عراق اوستندە اینگلیز ماندانی کەبی. مثلا اوتکەن ییل اینگلتەرەنك فلسطین اوستندەگی مانداتینی قاندای یورگیزه بیلگەنی حقندە شورانك شایان دقت تفتیشی بولدی).

4 - شورا بعضی دولتلەرنك اقلیتلەر حقی حقندەگی تعهدلەرینك توغری یورگیزیلیشینیدە اهمال ایتمەیدر. و. س. بو سویلەنگەنلەردەن شورانك ملتلەر اویوشمەسی حیاتندە قاندای مهم‌رول اویناغانلغی آچیق کورونوب تورەدر. اونگچون دنیا شرق سیاستینك أك مهم عنصرلەرندە بری بولغان تورکیەنك ملتلەر اویوشمەسی شوراسندە دائمی بر ییر طلب ایتشی اوز اوزندەن آکلاشیلادرغان طبیعی برنەرسه در. م.

آلمانیا مالی بحرانی

سوغیشده‌ن سوگرا کیچیردیگمز حادثاتنك أڭ بویوك وه أڭ مهمی ، شبهه‌سز ، بوکونگی آلمانیانك مالی بحرانیدر. تورموشده اقتصاد بله‌ن سیاستنك بربریگه بو قادار سیق باغلی بولغانلیغینی کور-سه‌ته‌درگه‌ن ایکنچی بر حادثه‌نی کورسه‌تیش جوده قیین. دنیا سوغیشنده آلمانیاغا عصریمزنك أڭ بویوك وه آلغی دولتله‌ری — اینگلته‌ره ، آمریقا وه فرانسه — قارشو توروب کوره‌شدیله‌ر. بو-کون آلمانیانك مالیه‌سی‌ده مه‌نه شو کیچه‌گی دوشمانلارینك مالی کو-چنده‌ن آسیلیدر. بو مناسبات بالخاصه اینگلته‌ره وه‌آمریقاغا عائددر.

استاتیستیکنه‌رگه قاراغاندا آلمانیادا یاتیریلغان اجنبی سرمایه-له‌رنده‌ن یوزده 60 ی آمریقا ، یوزده 35 ی‌ده اینگلته‌ره‌گه عائد بولوب ، فرانسوزله‌رنك حصه‌سیگه % 5 ده‌ن عبارت کیچیك گنه بر قسم توشه‌در. فقط بو معلوماتلارنی آلدیغمز منبعگه نظراً آلمانیادا یاتیریلغان آمریقا وه اینگلیز سرمایه‌له‌رینك کوبی ، اصلاً فرانسیه‌ده‌ن چیقغان ایمش. ادعا ایتیلوویگه قاراغاندا اینگلیز وه آمریقالیلار فرانسیه‌ده‌ن آز فائض ایله (4-5 فائض) پول آلوب آلمانلارغا 8-10 فائضگه بیردرله‌ر ایمش.

بو قیدله‌ر آنجاق یوقاریداگی دولتله‌رنك اوز آراسنداگی مالی وه اقتصادی باغلانیشنی کورسه‌تیش اوچون گنه ایمه‌س ، بو-کونگی آلمانیانی دولت افلاسی احتمالی بله‌ن تهدید ایتمه‌کده بولغان قورقولی بحرانده نوقول سیاست مسئله‌سینك آینوقسا فرانسیه ایله آلمانیا آراسنداگی سیاسی مناسبات مسئله‌سینك اوینادیغی رولنی کورسه‌تیش اوچونده کیره‌کدر.

بر آزدا آلغا کیتیب آلمانلارنك غالب دولتله‌رگه توله‌ش اوچون اوز بویونلاریغا آلغان مالی تعهدله‌رینی کوزده‌ن کیچیره‌یلیك.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

سوغیندەن یېڭىلیپ چىقغان آلمانیا آوروپاداگی اوز توپراغینك 12% ی ایله اهالیسندەندە 6 میلیون کیشی یوقاندی. بوندەن باشقا 31 میلیون نفوسلی آسیا وە آفریقاداگی مستملکەلەرینیدە بوتونلەی یوقاندی. بونك اوستیگه آلمانلار غالبلارغا (1921 نچی یېل معاهدەسی بوینچه) 132 میلیارد آلتون مارق رەپاراسیون(*) تولەیدرگەن بولدیلار. فقط بر یېل سوگرایاق آلمانیانك بو قادار آغیر یوکنی کوتەرە آلماسلیغی آڭلاشیلدی. 1922/23 یېلی بحرانی توغدی. نتیجەدە 1924 نچی یېلی «رەپاراسیون» مسئلەسی یەگیدەن تیکشیریلیب نسبتاً ینگیل شرائطلی بر پلان قبول ایتیلدی. («داوەس پلانی» "Plan Dawes"). برنیچه یېل سوگرا بو پلاننیدە تیکشیریش لزومی کورونوب قالدی. 1929 نچی یېلیدە «یونغ پلانی» ("Plan Young") آتالغان پلان قبول ایتیلدی. «یونغ پلان» بوینچه آلمانیانك 37 یېل ایچندە یعنی 1929 نچی یېلدان 1966 نچی یېلغاچا هەر یېلی 1,685 میلیون مارقدان 2,428 میلیون مارقغاچا (اورتا حسابله یېلدا 1,988 میلیون مارق) تولاشی کیرەك؛ 1967 یېلدان بو مبلغ 1,600-1,700 میلیون مارقغا توشوب، سوڭ تولاو یېلی بولغان 1989/8 نچی یېلی آلمانلارنك 900 میلیون مارق تولەشلەری کیرەك.

بو رقملەرنك نە قدر آغیر ایکەنلیگی کورونوب تورسەدە بورونغی دوشمانلاری بو مبلغنك آلمان «تولەش مقدراتی» بلەن غیر متناسب بولماغانلیغینی ادعا ایتوب تورەدرلەر. بو ادعانك اثباتی ایچون فرانسوز سیاسیوندەن پارلامان اعضاسی، مالی مسئلەلەردەگی اختصاصی ایله مشهور موسیو لاموزیو (Lamoureux) آلمانیانك ۱۹۱۳/۱۴ یېلی بلەن ۱۹۲۷/۲۸ یېلی چیقیم بودجەلەری آراسندا-

---

(*) «رەپاراسیون - Reparation» بر فرانسوز سوزیدر وە بوزوب، ییقیتیب قولاتیلغان نەرسەلەرنی قایتادان توزەتیب قوروب بیرمەك معناسینی آڭلاتادر.

.گى نسبتنى كورسەتەدر. «لامورىو» گە كورە آلمانيانڭ سوغيشقا قادار چقيم بودجەسى 6,173 ميليون مارق، 1927/28 نچى يىلى چقيم بود- جەسى 13,646 ميليون مارق بولغان. بو رقملەر ايسە فرانسوزلەرگە بوكونگى آلمان مالى بحرانندە «رەپاراسيون» تولاولارينڭ تأثيرى جودە آز بولغانينى سويلەشكە حق قازانديرادر. رەپاراسيون تولاو- لارى عموم آلمان بودجەسينڭ يالغوز يوزدە 8 نى گنە تشكيل ايتەر ايمش.

آلمانلار ايسە طبيعى بونڭ بوتونلەى تيسكەريسينى ادعا ايتەدرلەر. بونلەردەن كيمنڭ حقلى، كيمنڭ حقسز بولغانليغينى تيكشيريب او- توروش وظيفەسى بزگە توشمەيدر. هەر حالدا بوكونگى شدتلى بحران ايچندە آلمانلارنڭ رەپاراسيونڭ آغيرلغى حقندەگى شكايت- لەرى پسيخولوژى نقطۀ نظريندەن طبيعى بر نەرسەدر.

اييون آيندا وضعيت او قادار آغيرلاشدى كە آلمانيا حكومتى وە جمهور رئيسى آمريقا جمهوريتى رئيسيگە ياردەم سوراب مراجعت ايتش مجبوريتى حس ايتديلەر. 20 نچى اييوندە جمهور رئيسى «هووەر» (Hoover) بارچا آوروپا دولتلەريگە بوتون قرض تولەشلەرنى بر ييلغا كيچيكتريش تكليفينى ئيلدى. بو صورتلە آلمانيا- نڭ اوز ماليەسينى توغريلاب آليشى اميد ايتيلگەن ايدى. فقط مسئلە هووەر ايلە آلمانلارنڭ اويلەگەنى كەبى چيقمادى. فرانسيە هووەر- نڭ تكليفيگە اعتراض ايتدى. فرانسيە اساس اعتباريلە قرضلەرنى تولەشنى رد ايتمەسەدە آلمانلارنڭ فرانسيەگە بولغان «غير مشروط» قرضلەرينڭ بو ترتيبدەن خارج توتيليشنى شرط قويدى.

بو شرطنڭ معناسينى آڭلاش اوچون آلمانلارنڭ فرانسيەگە ايكى تورلو قارضلارى بولغانليغنى بيليش كيرەك. آلمان قرضلەرندەن فرانسيەنڭ آمريقاغا تولەيدرگەن قرضيگە معادل قسمى «مشروط» قرض ديب آتالادر. مشروط ديب آتاليشينڭ سببى‌دە بو قرضنڭ

ئەۋلاد گۈزۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

فرانسیەنك آمریقاغا بولغان قرضی بلەن باغلی بولغانلیغیدر. آمریقا فرانسیەدەن آلادرغان حربی قرضلەرندەن کیچەر ایسە آلمانلاردا اوز قرضلەرینك بو قسمندەن آزاد ایتیلەدرلەر.

ایکنچی قسم ایسە هیچ بر صورتلە اوزگەرمەیدرگەن وە هەر حالدە آلمانلارنك فرانسیەگە تولاشی مجبوری سانالنان «غیر مشروط» قرضلەردرکە بوگادا «رەپاراسیون بورجی» دیدرلەر.

مەنە فرانسیە شو ایکنچی قسم قرضلەرنك توختاتیلیشیغا قارشو چیقدی. فرانسوزلەر آلمان تولاولارینك بو قسمینی «بین‌الملل نظامات بانقەسی» (Banque des Réglements Internationaux) غا کیریتشلەرینی، سوڭرادان بو پولنی قرض طریقەسندە آلمانیاغا قایتاریشنی تکلیف ایتدیلەر. بو صورتلە «رەپاراسیون» بورجلەرینك توختاتیلماغانلیغی اساسیگە رعایت ایتیلگەن بولور ایدی. فرانسیەنك بو تکلیفی اطرافندە آمریقا حکومتی نمایندەلەری بلەن ایکی هافتا سورگەن مذاکرە نتیجەسندە کیلیشدیلەر.

طبیعی بونلەرنك هەممەسی آلمانیاداگی آغیر وضعیتنی ینگیللەتیشکە یاردەم ایتە آلمادی. بلانك اڭ کەتتەسی شوندە ایدی، کە آلمان بانقالارندان اجنبی (کوپینچە آمریقالی وە اینگلیز) سرمایەدارلاری گنە ایمەس، آلمانلارنك اوزلەریدە پوللارینی قاچیریش یولیغا توشوب قالدیلار...

1922/23 نچی یلی بحراندەن قیسقا بر زمان ایچندە قوتولغان آلمانیا تیزگنە اوز اقتصادی حیاتینی قوریش وە صنایعینی کیڭەیتریش ایشیگە باشلی آلغان ایدی. بونك اوچوندە کوب گنە سرمایە ندارکیگە احتیاج بار ایدی. آلمانلار خارجی استقراضلەر عقدیگە کیریشدیلەر. معتبر استاتیستیقی منبعلەرنك بیرگەن معلوماتیگە قاراغاندا آلمانیا 1924 نچی یلدەن 1928 نچی یلغاچا 6 میلیارد قیسقا مدتلی وە 7 میلیارد اوزون مدتلی اولمق اوزرە، مجموعی 13

ميليارد اجنبی مملكتله‌رده‌ن قرض آلغان. آلمان منبعله‌ری آلمانيانك بونده‌ن باشقادا 1929 نچی يیلی 1 ميليارد 176 ميليون مارق اوزون مدتلی، 1 ميليارد 152 ميليون مارق قيسقا مدتلی، 1930 نچی يیلی‌ده 1 ميليارد 500 ميليون اوزون مدتلی، 600 ميليونده‌ن آرتيق قيسقا مدتلی استقراض عقد ايتكه‌نينی كورسه‌ته‌درله‌ر*). بو قدر بويوك مبلغنك مهم بر قسمينی آلمانلار اوز صنايعله‌رينك كيكه‌ييشی اوچون قوللانديلار. سوك يیللاردا آلمانيادا بولونوب 1924 نچی يیلدان بورونغی آلمانيا ايله قارشولاشترا بيله‌درگه‌ن هه‌ر بر آده‌منك آلمان صناييعنك بو سوك يیلارداگی ترقيسيگه حيرت ايتمه‌سلگی امكانی يوق. فقط بلا شونده‌در، كه مال ساتو بازاری ايسكيسی قدرده كيك ايمه‌س. آمريقادان باشلاغان دنيا بحرانی آلمانيانی‌ده بوروب آلدی. ايشسزلك باشلاندی. 1929 نچی يیلده ياق آلمانياداگی ايشسزله‌رنك مقداری 3 ميليونني اوزوب كيتدی. 1930 نچی يیلنك نويابرنده ايشسزله‌رنك مقداری 4 ميليون اطرافنده (3 ميليون 683 ميك) ايدی. ايشسزله‌رگه ياردم مسئله‌سی چيكسز درجه‌ده كوب يولنی يوتوب بارادر.

بو آنده صحنه‌گه نوقول سياسی بعضی حادثات قاريشوب كيتدی. 1930 نچی يیلغی سايلاو ساغ راديقاللار («ملی سوسياليست»= «هيتله‌رچيله‌ر»)نی جوده كوچه‌يتريب يوباردی. قومونيستله‌رده آنچاغنا قوتلنديله‌ر. جاری بولغان جمهوريت اساسلاريگه قارشو شدتلی پروپاغاندالار باشلاندی. سوغيش وقتنده عسكرلك ايتكه‌نله‌رنك بيرلگی — شتالهه‌لم — فرانسيه وه لهستان قارشوسيغا نمايشله‌ر قيلا باشلاديلار. «هيتله‌رچيله‌ر» بله‌ن «شتالهه‌لم»چيله‌ر

(*) آك سوك استاتستيق آلمان قرضله‌رينك، 1930 نچی يیل آخريغاچا 18 ميليارد 2 ميليون مارق بولغانيی وه آلمانلارنك «ره‌پاراسيون» اوچون 10 ميليارد 3 ميليون مارق توله‌گه‌نيی كورسه‌ته‌در.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

وەرساي معاھدەسينك بتيريليشيني ، آلمانيانك سوغيشدە يوقاتقان يير-
لەرينك قايتاريليشني ، بوتون قرضلەرني تولاشني توختاتيشني آچيق-
دان آچيق طلب ايتديلەر.

مملكتدە قيزغينلق (عصبيت) كون كوندەن آرتدي. اجنبي
سرمايەدارلاري‌دا آلمانيانك بو كونكي سيستەمينك محكملگندە شبھە-
لەنە باشلاديلار.

بو ييل مارت آيندا آلمانيا بلەن آوستريا آراسندا «گومروك
بيرليگي» („Anschluss“) معاھدەسي اورتاغا چيقدي. آلمانيانك
قوشنيلاري آينوقسا فرانسيە بلەن چەخو-سلوواقاي بو «گومروك
بيرليگي»نك سياسي نتيجەسندەن قورقا باشلاديلار. اونلەر «گو-
مروك بيرليگي» نتيجەسينك بو ايكي دولتنك «سياسي برليگي»
بولوب چيقيشني ، يعني آلمانيانك حدندەن زيادە كوچلەنەجەگيني
اويلەديلەر.

آلمان-ساويت مناسباتينك كورونيشي وە بو ھيجانلار آلمانلارغا
ايشانچسزلقدە آنچاگنە تأثيري بولغان عامللەرنك بريدر.

مەنە «آوروپانك وەرساي معاھدەسي بلەن بيلگيلەنگەن چەر-
چيوە ايچندە، صلح يوليلە انكشاف وە ترقيسي طرفداري» بولغا-
نلارني قورقوتقان حادثەلەرنك قيسقاسي شونلەردر.

مسئلەلەرنك تينيچلك يولي بلەن بيتيشندە شبھەلەنگەن اجنبي
بايلاري آلمانيادان اوز سرمايەلەريني تارتا باشلاديلار. بو اجنبي
سرمايەدارلاري آرقاسندان ييرلي آلمان بايلاري‌دا اوز پوللاريني
تارتيش چارەلەريني كورە باشلاديلار.

بو قاريدا ديديگمز كەبي «ھووەر پلاني»دە آلمانيا وضعيتيني
قوتقارا آلمادي. ايپولدە پاريسدە آلمانيا ، فرانسيە، اينگلتەرە، ايتاليا ،
بيلجيقا وە آمريقا مينيسترلەرينك كيگەشي بولدي. آلمانياني بو كونكي
آغير بحراندەن قوتقاريش چارەلەري اوستندە سويلەشيلدي. مسئلە

شوندەدر، كە نە آمريقا وە نەدە اينگلتەرە آلمانياغا قرض بيرەرلك بر حالدە ايمەس. بوكون پول كوب وە ايشسزلك يوزى كورمەگەن بر مملكت بار ايسە اودە فرانسيەدر. فرانسيە بولسا آلمانلارغا بيلگيلى سياسى وە اقتصادى شرطلەرنڭ قبولى سوگندەگنە قرض بيريشكە راضيدر. اونلەر بالخاصە سياسى شرطلەرينك قبولى اوستندە اصرار ايتەدرلەر. فرانسوزلەرنڭ قويغان شرطلەرندەن بر قسمى شونلەردر:

1) آلمانلار آوستريا بلەن «گومروك برليگى» تشكيلى معاهدەسندەن واز كيچمەليدرلەر؛ 2) بوكون سالينماقدا بولغان حربى كيمەنڭ ايشينى توختاتيش وە شرقدەگى بوكونگى آلمان-لهستان چيگەرەسيگە قول تاقيزيلماسلق اساسينى قبول ايتش. بونلەر فرانسوز شرطلەرينك ايگ مهملەريدر.

فرانسوزلەر بو شرطلەرنڭ بەجەريليشى سوگندە آلمانياغا قارشو اعتماد آرتيشينى وە بو اعتماد آرقاسندا سرمايەنڭدە كيريشينى سويلەيدرلەر. آلمانلار بولسا هيچ بر تورلو سياسى شرط قبول ايتمەسلكلەرينى سويلەيدرلەر. بونگلە آلمانلارغا اينانماق ايستەمەگەنلەرنى كوچلەنديرمەكدەدرلەر.

پاريسدەگى مذاكرەلەر، لوندرە قونفەرانسى وە اونى تعقيب ايتكەن آمريقا وە اينگلتەرە ناظرلارينك بيرلين‌نى زيارتلەرى اثناسندە بولغان مذاكرەلەرنڭ هەممەسى، اگر غازيتا خبرلەريگە اينانيش ممكن ايسە، آلمان-فرانسيە ياقينليغينى ياراتو اطرافندا ئەيلەندى. آمريقا وە اينگلتەرەلىلەرنڭ بوتونيسى بر آغيزدان «فرانسە بلەن آلمانيا آراسندا اعتماد وە ياقينلق ياراتماغونچا بوكونگى آغيرلق ايچندەن چيقيش ممكن بولماغانليغنى» سويلەيدرلەر.

هەر ايكى طرف، يعنى هەم فرانسوز هەمدە آلمانلار اوچون قبول ايتيلەرلك بر طرز حل تاپيلا آليرمى ايكەن؟ بو شوندەى بر سوراق، كە اونگە ايمديدەن جواب بيريش بەك قيين بر ايشدر.

ئەۋلاد گۆرۈپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بونگلەده ایمدیدەن آچیق وه آیدین بولغان بر مسئله بولسا اوده، روس بولشەویکلەری «آشیغیچلیق کورسەتیب» اوتنی اوروب یوبارماسالار، آوروپا مقدراتینك فرانسیه بلەن آلمانیا آراسنداگی وضعیتنك آلاجاغی شکللەن آسیلی بولغانیدر.

فرانسیه بلەن آلمانیا آراسنداگی آگلاشماوچیلق آوروپا محیطنده بولشەویکلەرنك کوچلی کورونیشیگەده سبب بولماقدادر.

بو صورتله بز بوکونگی آلمان مالی بحرانده سیاستنك نه قدر مهم رول اویناديغنی کورگەنیمزکەبی تیسکەریسینچه بو بحرانكده نه قدر بویوك سیاسی رول اوینایا بیلمەك ماهیتنده بولغانینی کورمش بولدق.

مچ.

* * *

أدبی بولوم:

توركستان استقلال يولچيسنه

أك عقور صولتله کوپورسه طاشسا،
فلاكت دەگزی... کوکلەری آشسا؛
آمانسز شیمشەکدەن کوزیك قاماشسا؛
آلدیرما؛ یولیگدان دونمه سەن ساقین!...

*

فتوحات، استیلا دەگیل أملك؛
حقنه قوشارکەن دوغرولسون بیلك!
دوغویه اوزانان، چەلیکدەن ألك،
او قیزیل ماسکەیی سوکمەسی یاقین!...

*

یولگدان دونمەکی؛ امیدیمز، سەن!
سام یەلی دەگیلده یا نه بو ئەسەن!

آناكَله قارداشيڭ يوليگدا بيلسەڭ
«بو يەلدە» قاورولش بەكلەيور آقين!...

*

يير و گوك جهنم كەسيلسەدە هيچ؛
بو يولدا گيدەنى ايدەمەز تهييج!
اى يولجى كينيكى يودوم يودوم ايچ؛
كە سەنگ استقلال أڭ صريح حقڭ!...

آنقارا.   توركستانلى فهمى لنك

* * *

توركستان خبرلەرى

رقملەر شهادتى

1 — اوتكەن مايس آيينك باشلارندا اعلان ايتلگەن رسمى استا- تيستيك معلوماتلاريغا كورە توركستان (قازاغستان بولومندەن باشقا) صناعتينك «يوتوقلارى» توبەندە گيچە بولغاندر: كومور — يوزدەن 70,7؛ نەفت — يوزدەن 47,2؛ ايپەك — يوزدەن 87,5؛ پاختا تازالاش يوزدەن 74,2؛ پاختا ياغى (زيغيرمايى؟) — يوزدەن 87,5.

توركستان صناعتينك يوتوقلارى اورتا حسابلە — يوزدەن 74,3 بولغاندر. ديمەك ساويت حكومتى توركستان صناعت ايشلەرندەگى وظيفەسينى بەجەرە آلماغاندر («پراودا ووستوكا» ـ 30 مايس).

2 — اوزبيكستان جمهوريت پروكوروری (باش مدعى عموميسى) سميرنوف يازادر:

«اوزبيكستاندە كوكلەم ايكين پلانى آنجاق يوزدەن 28,2 گنه بەجەريلدى . . . كوكەريب چيققان ايكينلەرنگ كوپى جودە ياماں. ايكين سوبيلەن تأمين ايتلمەگەن. كيچيك آريقلار ايشلەنمەگەن.

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

اوروغ قوروق ییرگه سه‌پیلگه‌ن . شونگ نتیجه‌سنده کوب ایکینله‌رنگ هلاك بولوش قورقوسی بار وه بعضیله‌ری ایمدیده‌ن هلاك بولغان .

تراقتور (ییرهاید ایدرغان ماشینا) لار دالاغا بیتمه‌سده‌ن یولده بوزولوب قالغانیدان توزه‌تو (ره‌مونت) اوچون یه‌کیده‌ن ایشخانه‌له‌رگه قایتارغانلار » .

تراقتورلارنگ قاندای ایشله‌گه نیی‌ده توبه‌نده‌گی رقمله‌ر آچیق کورسه‌ته‌درله‌ر :

تراقتورلار مارت آیندا بیلگیله‌نگه‌ن 5.460 ایش ساعتینگ 2.632 ساعتینی ؛ آپریل آیندا بیلگیله‌نگه‌ن 20.315 ایش ساعتینگ 7.837 ساعتینی وه مای آیندا بیلگیله‌نگه‌ن 12.996 ایش ساعتینگ 4.067 ساعتینی بوش اوتکیزگه‌نله‌ر (« قیزیل اوزبیکستان » VI .9) .

مه‌نه بولشه‌ویکله‌رنگ « تورکستانده تراقتور ایشله‌رینی آمریقادان هه‌م اوتکیزیب یوباردق » دیب آغزلارینی کوپورتیروب ، قیچقیریب یورگه‌نله‌ری !

کوکله‌م ایکین پلانی تورکستاننگ بارچا بولومندا ـ قازاغستان ، تورکه‌نستان ، تاجیکستان ، قیرغیزستان وه قارا قالپاقستاندا هه‌م به‌جه‌ریلمه‌ی قالغان .

اوزبیك قومونیستله‌ری آراسندا

سعدالله قاسیم اوغلی محاکمه ایتلیب آتیلیب أولدیریلگه‌نده‌ن سوگ تورکستان قومونیستله‌ری ، آینوقسا اوزبیك قومونیستله‌ری آراسندان هه‌ر تورلی « ملتچیله‌ر » تاپیلا باشلادیلار . کوبده‌نبرلی فرقه باشلوق‌لارندان سانالیب کیلگه‌ن منان رامز وه باتو « ملتچیلك » بله‌ن عیبله‌نب ، بونده‌ن بر نیچه آی ایلگه‌ری قامالغانلار . اولاردان سوگ مسئول فرقه اعضالارندان مولان بیك ، ایشان خواجه وه عیسی محمد اوغلیلاری نگ اوزاق ییللاردانبری له‌نین فرقه‌سی وه اونگ تورکستانده

يورگيزمه‌كده بولغان ملی سياستيكه قارشو ياشيرين ايشله‌ب كيلگه‌ن حركتله‌ری توسه‌تده‌ن آچيليب قاليب فرقه صفنده‌ن قولانغان ايديله‌ر. ايمدی، سوگغی مای ـ ايون آيلاری ايچنده توركستان قوموﻧيستله‌ری قاتارندا أك برنچی اوررون توتقانلاردان خانسوار اوغلی «نشان» غا توتولوب قالدی. خانسوار اوغلی بوتون توركستان مقياسنده كه‌تته رول اوينار ايدی‌وه بر نيچه ييلدانبری اورتا آسيا قوموﻧيست دار الفنونينك (САКУ) أمينی (ره‌كتوری) بولوب تورگه‌ن ايدی.

بولشه‌ويك غازيتالارندا يازيلغانيغا گوره، خانسوار اوغلی يوقاريدا آتالغان مولان بيك، ايشانخواجه وه عيسی محمد اوغليلاری بله‌ن فكرچه بيرگه‌له‌شيب، روس پروله‌تاريات ديكتاتوراسی منفعتيكه توغری كيامه‌يـ درگه‌ن كيشيله‌رنی قوموﻧيست دارالفنونيگه قابول ايتمش وه اوزبيكستان فرقه مركزی هه‌م اورتا آسيا بيوروسيغا قارشو يا شيرين حركت ايتيب كيلگه‌ن ايمش. فرقه تشكيلاتله‌رينك تكليفی بويوچه خانسوار اوغلی دار الفنون مديرليگنده‌ن توشوروﻟوب، فرقه صفندان قوولماق «گه‌لينی» كوتوب توروبدر.

اورتا آسيادا قانچا فرقه اعضاسی بار؟

اورتا آسيا بيوروسينك شو ييل 23 نچی مايسدا بيرگه‌ن معلوماتيغا گوره 1931 ييلنك برنچی كوارتالنده (ديه‌ك غينوار ـ مارت آيلارندا) يه‌گيده‌ن قابول ايتلگه‌نله‌ر بله‌ن بوتون فرقه اعضا وه كانديداتلارينك سانی 87.709 ده‌ن 92.037 گه ييتكه‌ن.

اورتا آسيا بيوروسی فرقه اعضالارينك بو قادار اوسوشينی ييتمسز (غيری كافی) تاپادر وه كيله‌جه‌ك آيلاردا غيرتله نامزدلار بيلگيله‌شنی بويوره‌در («پراودا ووستوكا» 4. VI).

بوراده «قيزيل اوزبيكستان» غازيتاسينك بر ياكاشيشنی كورسه‌تيب كيتيش آرتوقچا بولماسا كيره‌ك. أكمل اكرام وه ضيا سعيدگه اوخشاغان «بيله‌رمه‌ن» قوموﻧيستله‌ر طرفنده‌ن يورگيزيليب، فرقه قونترولی آستندا چيقيب تورگه‌ن

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

« قیزیل اوزبیکستان » « تیلماچلاری » اورتا آسیا بیوروسینك روسچه « عموماً فرقه اعضا وه نامزدلارنك سانی 87.709 دەن 92.037 گه یتکەن » دیگەنینی — « 87.709 حقیقی اعضا وه 92.037 پارتیا کاندیداتلاری» دیب یالغان وه یاڭلیش ترجمه ایتکەنلەر .

« قیزیل اوزبیکستان » حسابینچه اورتا آسیاداگی فرقه إعضا وه نامزد- لارینك ساناغی — (87.709 + 92.037) = 179.746 بولوشی کیرەك . بوتون تورکستان مقیاسنده سیاسی رهبرلك ایتەدرگەن بر غازیتا شوکەبی یەڭیل جملەلەرده بو قادار بویوك خطالار قیلسا ، مارقسزمنك باشقا علمی وه نظری رقملەرینی قاندای آڭلاب وه آڭلاتیب یورگەن بولادر !

بیرلیلەشتریش مسئلەسی

« تورکمەنستان » غازیتاسی 18. V. تأریخلی نومروسنده یازادر :
«عشق آباد شهر فرقه وه قومسومول قومیتەلەری اوزلەرینك قاراماغلارنداگی اوبا (آوول) فرقه وه قومسومول اوزەکلەریگه (یاچەیکالاریگا) تورکمەن تیلیده بیرده خط یازمایدرلار . . . » .

عینی غازیتا 13. VI. نومروسنده یازادر : «عشق آبادیه داغوژی قومبینات قاراماغندا 8 مکتب بار . بو یرلرده اوقوچی خاتون قیز وه ایرکەکلەرنك ساناغی 1800 در . بو مکتبلەرده کتابلەر تاپیلمایدر » .

قومبینات مدیری راشاك (روس) کوب یامان قیلیقلارغا ایگه بر کیشیدر . یانیغا ایشلەر بلەن بارغان تورکمەن ارقوچیلاریغا «تورکمەنلەر أدبسز ، ایشیکنی تاقیللاتمای ایچکەری کیرەدرلەر . باریڭ ، روس تیلینی یاخشی اورگەنگونچه کوزیمگه کورونمەڭ» دیب اونلەرنی بولمادان هایداب چیقارادر .

قازاقستانده‌گی بیرلیلەشتریش مسئلەسینی ایسه « أکبه کچی قازاق» غازیتاسی (9. VI) « قازاقلاندیرو ایمەس مازاقتاو » دیب تصویرلەیدر .

قازاق تیمیر یولی (« تورك-سیب ») ایشلەرنده‌گی بیرلیلەشتریشنی غازیتا توبەنده گیچه تصریح ایتەدر : «1930 نچی ییلی قازاق تیمیر یولی

یوزدەن 16 گنە قازاقلانغان ایدی. بونلەر هەم اك توبەن درجەدەگی ایشلەردە ایشلەوچیلەر ایدی. فرقە وە حکومت قاراری بویونچە 1931 نچی ییلی تیمیر یول ایشچیلەرندەن یوزدەن 52 سینگ قازاقلار-دان بولوشی لازم ایدی. فقط بو یول باشنداغی روس اورتاقلارغا کوب آرتوق کوروندی وە اونلەر بو سانێی 52 دەن 48 گە توشورمەکچی بولدیلار. بر نیچە کوندەن سوڭ 48 نی 45 گە وە اوزون سورمەدی بو 45 نی 35 گە توشوردیلەر. بو 35 هەم یالغوز کاغاز اوستندە گنە در. عملدە ایش بوتونلەی باشقاچا. مثلا تیمیر یولنگ خوجا وە مأموریت بولومندەگی 28 کیشیدەن 4 (تورت) تەسی گنە قازاق. اولار هەم سوبا یاقوچی، کاغاز تاشوچی «مالای» لاردر.

انشاآت بولومی بیوروسندەگی 28 کیشینگ 4 ی قازاق. باشقا شعبەلەردە ایسە 82 کیشیدەن 10ی قازاق، 62 کیشیدەن 7 سی قازاق، 24 کیشیدەن 5 ی قازاق. قازاقلاردان بر گنە کیشی هەم قاتناشتریلە-ماغان شعبەلەر یەك کوبدر.

ابراهیم بیك وە یاردەمچیلارینك اوشلەنیشی

باشدا باسماچی ابراهیم بیك بولغانی حالدا چیگەرەدەن اوتکەن باسماچیلارنگ قالدیقلاری 22 نچی ایون (حزیران) دە تاجیکستان محنتکش دهقان عامەسینگ فعال یاردەمی بیلەن قیزیل قوشون قسملەری تامانیدان یوقاتیلدی وە ابراهیم بیکنگ اڭ یاقین یاردەمچیلارندان علی مردان دادخواە، ایشان عیسی خان وە باشقالار قولغا آلندیلار. چیگەرەگە قاچیب بارا یاتقان ابراهیم بیك، اوز یانندا قالغان ایکی باسماچی بیلەن بیرلیکدە 23 نچی ایوندە مقیم سلطان قول آستنداغی کوڭلی دستە وە خواجە بلبلان (تاجیکستان) دهقانلاری تامانیدان دولت سیاسی أدارەسی (گە. پە. ئو.) نگ اشتراکی بیلەن اوشلەندی. ابراهیم بیك تاشکندگە کیلتریلدی. («قیزیل اوزبیکستان» 2 نچی ایول)

باشقارما

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قولىيازمىلار ئامبىرى

بیلدیریش

1 — تیانجیندان ـ Tien-tsin شهرندەن یوللانغان آبونه وه آدرەسلەر آلیندی. تشکرلەر ایتەمز. مجموعەلەر یوباریلا باشلاندی.

2 — چاتاقجادا گی یورتداشیمزگه: مکتوبگزدەگی فکرگزنی باشقارما سیوینچلەرله نظر اعتبارگه آلدی.

3 — فینلاندیادان ـ آبو شهرندەن گوندەریلمش مکتوب وه آدرەسلەر آلیندی. شو ساندان باشلاب مجموعەلەر یوباریلاجاق. ممکن قدر کوبرەك آبونه توپلاوگزنی اوتونەمز

باشقارما.

سایغیلی اوقوچیلاریمزغا

سایغیلی اوقوچیلاریمزنك مادی وه معنوی مظاهرتلەری آرقاسندا چیقیب تورگەن « یاش تورکستان » ، سوڭ آیلار پول جهتندەن کوب آغیرلیقلار قارشوسندا توروبدر. اونکچون شو ساندان باشلاب آبونه شرطلەرینی اوزگەرتیش مجبوریتی توغدی. مجموعەمزنك کوکولدەگیدیك چیقیب توروشیگه توسوق بولوب تورگەن بو بویوك کەمچیلیکنی سایغیلی اوقوچیلاریمزنك همت وه حمیتلەری آرقاسندا تولدیره بیلەجەگیمزنی امید ایتمەکدەمز.

باشقارما.

Yach Turkestan

Août 1931 (Le jeune Turkestan) No. 21

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

يوليمزغا توغرى كيلگەن بوتون يازولار اوچون مجموعەمزنك بيتلەرى آچيقدر . باسيلماغان يازولار قايتاريلماس .

آبونه شرطلەرى :

ييللغى — 4 دولار ، آلتى آيلغى — $2^1/4$ دولار

اوچ آيلغى — $1^1/2$ دولار

«تورك تيلى اوچون» (Türk dili için) آنقارا حقوق‌مكتبنده حقوق تاريخى وە تورك حقوقى تأريخى پروفەسورى صدرى مقصود بيكنك بو اثرى تورك اوجاقلارينك بيلىك هيئتى نشرياتندەندر. اوزون سورگەن تيكشيريشلەر محصولى بولغان بو كتابدە بوتون تورك خلقينك مشترك بر مسئلەسى سانالغان يالپى يازو تيلى توغروسندە كيبگ وە تولوقچا بحث ايتلمشدر. يازو تيلى ايشلەشدە باشقا خلقلار (عرب ، روم ، آلمان ، فرانسوز ، چەخ ، فين ، روس وەماجارلار)نك تجربەلەرى ايله تورك خلقينك تورلى دورلەردە يازو تيلى ياراتيشدا آلغان سينەشلەرى بو كتابدە آچيق وەآيدين يازيلمشدر. 517 بيتلك بو اثرنك بهاسى 150 غروشدر. بوتون استانبول كتبخانەلەرندە ساتيلادر.

مجموعەمزگە تيوشلى هەر تورلى يوللانمالار اوچون آدرەس :

Moustapha Tchokai-Oghly

48 bis rue Parmentier

Nogent s. Marne (Seine)

France

ئەۋلاد گورۆپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى